

**UCHWAŁA NR LIV/408/2018
RADY GMINY CHORKÓWKA**

z dnia 27 lutego 2018 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Chorkówka na lata 2018-2021

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1875 z późn. zm.) oraz art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 z późn. zm.) **Rada Gminy Chorkówka, uchwala, co następuje:**

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Chorkówka na lata 2018-2021, zaopiniowany pozytywnie przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 2. Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Chorkówka na lata 2018-2021 stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

§ 3. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Chorkówka.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady Gminy
Chorkówka

Maciej Jan Sekuła

Załącznik do uchwały Nr LIV/408/2018
Rady Gminy Chorkówka
z dnia 27 lutego 2018 r.

**GMINNY PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY CHORKÓWKA
NA LATA 2018-2021**

Chorkówka, grudzień 2017

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP	3
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	5
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	6
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA.....	10
a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju	10
b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa	11
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	15
6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
a. Zarys historii obszaru gminy Chorkówka	19
b. Krajobraz kulturowy	21
c. Zabytki nieruchome	29
d. Zabytki ruchome	40
e. Zabytki archeologiczne	44
f. Rejestr zabytków	53
7. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	58
8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	60
a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy	60
b. Zabytki ruchome	66
c. Zabytki archeologiczne	69
d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego	75
9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	77
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	78
11. ANEKSY	
1. Wykaz zabytków gminy Chorkówka niewpisanych do rejestru zabytków	79
2. Wykaz stanowisk archeologicznych w układzie alfabetycznym zlokalizowanych na obszarze gminy Chorkówka, na podstawie badań powierzchniowych realizowanych w ramach programu badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski	82

1. WSTĘP.

Zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami na gminy nałożony został obowiązek sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Przyjęty przez Radę Gminy w formie uchwały, dokument ten stanowi elementem polityki samorządowej. Jego opracowanie stanowi wyraz troski władz samorządowych oraz mieszkańców gminy o stan dziedzictwa kulturowego i jego potrzeby.

Program opieki nad zabytkami ma służyć zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Nakreślone tutaj kierunki działań mają stopniowo prowadzić do poprawy stanu zachowania zabytków oraz lepszego ich udostępnienia i wykorzystania pod kątem turystycznym. Równie istotnym zadaniem dokumentu jest wskazanie wartości krajobrazu kulturowego gminy oraz potrzeby utrwalenia świadomości w społecznościach lokalnych, związanej z koniecznością dbałości o dziedzictwo.

Lokalna społeczność w dłuższej perspektywie powinna zauważać efekty wcielania w życie zasad nakreślonych w gminnym programie. Aby tak się stało konieczne jest postrzeganie kultury, jako ważnego czynnika rozwoju ekonomicznego, uzupełniającego i wspierającego inne, priorytetowe płaszczyzny polityki samorządu. Działania gminy powinna cechować zasada zrównoważonego rozwoju, gdzie ochrona zabytków występuje równorzędnie z ochroną przyrody i potrzebami infrastrukturalnymi mieszkańców.

Warto w tym miejscu przytoczyć zasady współczesnej doktryny konserwatorskiej, których stosowanie powinno również obowiązywać władze samorządowe:

- primum non nocere (po pierwsze nie szkodzić).
- maksymalne poszanowanie oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych).
- minimalna niezbędna ingerencja (powstrzymywania się od działań niekoniecznych).
- zasada, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco.
- zasada czytelności i odróżnialności ingerencji.
- zasada odwracalności metod i materiałów.
- zasada wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów – pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów – restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów architektów, urbanistów, budowlanców, archeologów, badaczy, pracowników samorządowych zajmujących się ochroną zabytków, właścicieli i użytkowników.

Zapisy gminnego programu opieki nad zabytkami obowiązują przez 4 lata. Z realizacji dokumentu Wójt Gminy co dwa lata sporządza sprawozdanie, które przedstawia Radzie Gminy. Programy opieki sporządzane w przyszłości powinny uwzględniać wszelkie nowe uwarunkowania prawne, oraz zawsze aktualny stan zachowania zasobu dziedzictwa kulturowego.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązek sporządzania gminnych programów opieki nad zabytkami określa zapis art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (j.t. Dz. U. z 2017 r., poz. 2187). W myśl art. 87 tejże ustawy:

1. Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami.
2. Programy, o których mowa w ust. 1, mają na celu, w szczególności:
 - a. włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
 - b. uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
 - c. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
 - d. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
 - e. podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
 - f. określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
 - g. podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.
3. Wojewódzki, powiatowy i gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje odpowiednio sejmik województwa, rada powiatu i rada gminy, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Programy, o których mowa w ust. 3, są ogłaszane w wojewódzkim dzienniku urzędowym.
5. Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE.

Zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie zabytki zostały objęte ochroną zadeklarowaną, jako obowiązek państwa i każdego obywatela, w następujących zapisach:

- art. 5 „(...) Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
- art. 6 „(...) Rzeczpospolita stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”.

Głównym aktem prawnym dotyczącym ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 3 tejże ustawy tłumaczy podstawowe pojęcia użyte w ustawie: *zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku*. Zgodnie z cytowaną ustawą, ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej, działań mających na celu: zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zgodnie z art. 5 tejże ustawy opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega w szczególności na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia, w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwale zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Artykuł 6 wymienia elementy podlegające ochronie, którymi są:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a. krajobrazami kulturowymi,
- b. układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c. dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego,
- d. obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- e. cmentarzami,
- f. parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- g. miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a. dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b. kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c. numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- d. wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
- e. materiałami bibliotecznymi,
- f. instrumentami muzycznymi,
- g. wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h. przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne, bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

- a. pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b. cmentarzyskami,
- c. kurhanami,
- d. relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Art. 6 ustawy mówi również, iż ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Formami ochrony zabytków są: wpis do rejestru zabytków; uznanie za pomnik historii; utworzenie parku kulturowego; ustalenie ochrony w miejscowym planie

zagospodarowania przestrzennego, albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa obowiązki oraz kompetencje gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Obowiązki są określone m.in. w art. 22, pkt. 4 narzucającym obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków, art. 87 regulującym sporządzanie na okres czteroletni gminnych programów opieki nad zabytkami, oraz w art. 18 i 19 nakazujących uwzględnianie zapisów tych programów przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowych planów zagospodarowania, decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W artykułach 5, 25, 26, 28, 30, 31, 36, 71 i 72 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zawarte są szczegółowe obowiązki samorządu dla zabytków objętych ochroną, które są własnością gminy lub są w jej posiadaniu. Ponadto art. 81 i 82 regulują możliwość udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

W ustawie o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r., określone zostały zadania odnoszące się wprost lub pośrednio do ochrony zabytków. Mowa jest tam, iż do zakresu działania gminy należą wszystkie sprawy publiczne o znaczeniu lokalnym, niezastrzeżone ustawami na rzecz innych podmiotów, a co za tym idzie również opieka nad zabytkami. Art. 7. ust. 1. doprecyzowuje, że zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy, co może się przekładać na działania związane z opieką nad zabytkami w kontekście: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, kultury, w tym bibliotek gminnych i innych placówek upowszechniania kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy i współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu

przestrzennym. Określone zostały tutaj zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa mówi, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. W Prawie budowlanym znalazły się unormowania działalności obejmującej sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów zabytkowych oraz zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach.

W ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej zawarto zapisy mówiące, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo, i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego, organizujące działalność kulturalną, tworzą samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym.

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA.

a. Dokumenty wykonane na poziomie kraju.

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami uchwalony przez Radę Ministrów Uchwałą nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 roku. Dokument ten obejmuje lata 2014 – 2017. W programie tym omówiono ramy prawne funkcjonowania ochrony zabytków w Polsce, a także opisano organy administracji zajmujące się opieką i ochroną zabytków. W dalszej części opracowania podniesione zostały zagadnienia dotyczące w szczególności stanu zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych, stanu zabytków techniki, pomników historii, obiektów z Listy Dziedzictwa Światowego UNESCO, stanu służb konserwatorskich, opieki nad zabytkami i wreszcie stanu uregulowań prawnych. Następnie omówione zostały „Działania o charakterze systemowym”, mówiące o powiązaniu ochrony zabytków z polityką ekologiczną, dotyczącą ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa oraz o wypracowaniu strategii ochrony dziedzictwa i wprowadzeniu jej do polityk sektorowych. W części dotyczącej finansowania omówione zostały aspekty stworzenia sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej. Istotne miejsce w omawianym programie zajęło wskazanie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze oraz edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji. W programie wskazano na konieczność uporządkowania sfery ochrony zabytków m.in. poprzez uporządkowanie wpisów do rejestru zabytków, często bardzo niejednoznacznych, a także na podniesienie jakości służb konserwatorskich zajmujących się ochroną zabytków. Kolejnym zagadnieniem zawartym w dokumencie jest konieczność dostosowania prawa i praktyki ochrony zabytków do standardów międzynarodowych, a także podkreślenia roli parków kulturowych jako istotnej formy ochrony zabytków. Duży nacisk położono na konieczność ustalenia form pomocowych zwłaszcza dla inicjatyw realizowanych przy zaangażowaniu obywateli, bądź skierowanych bezpośrednio do nich. Jeden z rozdziałów programu poświęcono merytorycznemu wsparciu jednostek samorządu terytorialnego w odniesieniu do ochrony zabytków, m.in. poprzez zwiększenie ich zaangażowania na tym polu.

Drugim ważnym dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego, funkcjonującym na poziomie kraju, jest Narodowa strategia rozwoju kultury z uzupełnieniem na lata 2004-2020. Określa ona działania konieczne do zrealizowania w regionach. Podkreśla przy tym ważność działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kulturalnego regionów w Polsce. Główne założenia Strategii związane z ochroną dziedzictwa kulturowego to m.in. działania zmierzające do aktywnego zarządzania zasobami materialnego dziedzictwa kulturowego poprzez poprawę stanu zabytków, zwiększenie ich dostępności dla turystów, inwestorów, mieszkańców, adaptacje, zwiększenie atrakcyjności regionów dzięki wykorzystaniu przez nie wartości wynikających z lokalnego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz edukacja i wdrażanie metod nowoczesnego administrowania związanego z ochroną i zachowaniem zabytków.

Jednym z instrumentów za pomocą, których realizowane są wspomniane cele Strategii jest Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego na lata 2004-2020”. Podstawą do jego sformułowania jest uznanie dziedzictwa kulturowego za wartość mającą wpływ na rozwój i upowszechnianie kultury, a także za potencjał regionów służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Narodowy Program Kultury „Ochrona zabytków i dziedzictwa kulturowego” określa działania w sferze ochrony zabytków m.in.: przygotowanie skutecznego systemu prawno-finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami; podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa; poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej; intensyfikacja ochrony, upowszechnianie dziedzictwa kulturowego, w tym kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych i ich adaptacja na cele kulturalne, turystyczne, edukacyjne, rekreacyjne i inne cele społeczne; zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki przedsiębiorczości poprzez tworzenie zintegrowanych narodowych produktów turystycznych.

b. Dokumenty wykonane na poziomie województwa.

Dla zagadnień związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego na terenie województwa podkarpackiego ważnym dokumentem jest Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2014-2017 przyjęty przez Sejmik Województwa Podkarpackiego Uchwałą Nr XLII/846/14 z dnia 27 stycznia 2014 roku.

Znajdujące się tam zapisy kompleksowo podejmują tematykę ochrony każdej kategorii zabytków oraz szeroko rozumianego krajobrazu kulturowego. Ustalenia tam zawarte wynikają wprost z zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, kreślą główne kierunki i priorytety dla działań związanych z ochroną dziedzictwa.

Priorytet związany z ochroną i świadomym kształtowaniem krajobrazu kulturowego wyznacza następujące kierunki działań: tworzenie parków kulturowych, jako forma ochrony krajobrazu kulturowego, ochrona i opieka nad zabytkami w strategiach rozwoju i planach zagospodarowania przestrzennego, integracja ochrony zabytków z ochroną przyrody, rewaloryzacja i rewitalizacja układów urbanistycznych, ochrona układów ruralistycznych. Powyższe zapisy mają głównie na celu odpowiednie kształtowanie krajobrazu kulturowego poprzez zapobieganie jego degradacji, dbałość o zabytki charakterystyczne dla regionu i rewaloryzacje obszarów wartościowych, jednakże przekształconych w wyniku działalności człowieka. Wśród kierunków działań wyznaczonych w priorytecie istotne jest wskazanie mówiące o włączeniu ochrony i opieki nad zabytkami w strategie i plany zagospodarowania przestrzennego będące domeną lokalnego samorządu. Dla gminy Chorkówka ważny jest również zapis dotyczący ochrony układów ruralistycznych, który w punktach wymienia najważniejsze zadania, m.in.: ochrona historycznie ukształtowanych układów wsi wraz z zapobieganiem rozproszeniu zabudowy i odpowiednim ukształtowaniem gabarytów nowej zabudowy mającym na celu przeciwdziałanie tworzeniu dominant architektonicznych, nawiązywanie i poszanowanie w nowych projektach architektonicznych lokalnej tradycji budownictwa.

Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, jako element rozwoju społeczno-gospodarczego województwa to kolejny priorytet uwzględniony w omawianym dokumencie. Zawarto tam wskazania odnoszące się do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Priorytet związany z badaniem i dokumentacją dziedzictwa kulturowego oraz promocją i edukacją służącym budowaniu tożsamości określa kierunki działań mające przede wszystkim służyć szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu lokalnych tradycji. Wymienia się tu m.in. następujące działania: rozpoznanie i dokumentowanie zasobu zabytków, przetwarzanie informacji o zabytkach, działania szkoleniowe, edukacja

i promocja wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu, ochrona kultury ludowej, tworzenie tematycznych szlaków turystycznych.

Omawiany dokument w kilku miejscach odnosi się do obiektów zabytkowych zlokalizowanych na terenie gminy Chorkówka, zwłaszcza do Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. I. Łukasiewicza w Bóbrce z zachowaną najstarszą zorganizowaną kopalnią ropy naftowej na świecie. W dokumencie stwierdzono, że obiekt ten posiada znaczenie międzynarodowe i powinien być uznany za Pomnik Historii. Dodatkowo w „Wojewódzkim Programie...” założono wspieranie rozwoju i promocji Skansenu w Bóbrce, jako jednej z głównych atrakcji województwa, m.in. poprzez wciągnięcie obiektu na Szlak Naftowy. Ponadto wśród cennych a mało jeszcze rozpoznanych obiektów architektury XIX-wiecznej wskazano kościół parafialny w Bóbrce oraz Zręcinie. Do ciekawych przykładów drewnianych dworów (bądź częściowo drewnianych) zaliczony został dwór w Kobylanach. Wśród zabytków archeologicznych na czołowym miejscu wymieniane jest grodzisko w Bóbrce, gdzie proponowane jest utworzenie Archeologicznego Parku Kulturowego, a także wciągnięcie obiektu do Szlaku Grodzisk Karpackich oraz Złotego Szlaku Archeologii Podkarpackiej.

Kolejnym ważnym dla ochrony dziedzictwa kulturowego dokumentem jest obowiązujący Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, który uchwalony został przez Sejmik Województwa Podkarpackiego w 2002 roku. Plan określa główne zasady organizacji przestrzennej województwa, w tym związane z ochroną dóbr kultury.

W dziedzinie gospodarki przestrzennej jednym z priorytetów jest „Turystyka, kultura i ochrona środowiska”, gdzie zapisano, iż rozwój kultury i ochrona walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jest warunkiem podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego. Służyć temu ma „wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych”. W związku z tym konieczne jest prowadzenie „rewaloryzacji dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej, jako podstawy tworzenia produktu turystycznego”.

W dokumencie tym przyjęto szereg zasad związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego, m.in.: ochroną krajobrazu kulturowego i ładu przestrzennego, opieką nad zabytkami, dbaniem o wartości kultury niematerialnej, rozpoznaniem i waloryzacją zasobów kulturowych, promocją obszarów nasyconych obiektami zabytkowymi,

przeciwdziałaniem działalności mającej negatywny wpływ na obiekty zabytkowe i krajobraz kulturowy.

W Planie wskazane zostały również obszary i obiekty, które miałyby zostać objęte szczególną ochroną i wykorzystaniem turystycznym, jako jeden z najważniejszych został tutaj wymieniony Skansen przemysłu naftowego w Bóbrce, zarówno w kontekście unikalnej architektury, jak i składnika szlaków turystycznych, a także obiektu szczególnego dla regionu przygranicznego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego ujęta została również w Strategii rozwoju województwa podkarpackiego na lata 2007-2020. Podkreślono tutaj, że „województwo dysponuje krajobrazem kulturowym o wybitnych wartościach estetycznych, skupionym na niewielkiej, stosunkowo dobrze skomunikowanej wewnętrznie przestrzeni”. Potencjałem województwa miałyby być wielowątkowe dziedzictwo kulturowe z zachowanymi cennymi obiektami zabytkowymi np. architektury drewnianej. Strategia kładzie duży nacisk na wykorzystanie dziedzictwa kulturowego na rzecz podniesienia atrakcyjności regionu i wzmocnienia jego potencjału turystycznego.

Dokument ten wyznacza cele i działania, służące pokonywaniu problemów gospodarczych i społecznych oraz podnoszeniu konkurencyjności regionu. Wskazano tutaj cele służące wszechstronnemu rozwojowi kapitału społecznego, umożliwiające pełne wykorzystanie potencjału i możliwości rozwoju osobistego mieszkańców regionu. Jako priorytet wyznaczono rozwój kultury, nakreślając przy tym kierunki działań związanych ze sferą dziedzictwa kulturowego mówiące o kształtowaniu kulturowej tożsamości regionalnej i poprawie jakości środowiska kulturowego. W części strategii dotyczącej współpracy międzynarodowej wymieniono: „wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochronę wartości przyrodniczo-krajobrazowych”. Omówiona została również współpraca na rzecz rozwoju turystyki, ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego, gdzie wyznaczone zostały priorytety polegające na podejmowaniu działań w zakresie ochrony i wykorzystania dziedzictwa kulturowego oraz działań na rzecz rozwoju turystyki.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

Jednym z najważniejszych dokumentów obowiązujących na terenie gminy jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Chorkówka, przyjęte uchwałą Rady Gminy Chorkówka Nr III/25/02 z dnia 28 grudnia 2002 roku. Studium ma bardzo duże znaczenie dla prawidłowej realizacji ochrony dziedzictwa kulturowego na terenie gminy. Ustalenia tam zawarte rzutują w następstwie na dalszą politykę Gminy odnoszącą się do ochrony zabytków, a ustalaną w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzjach o warunkach zabudowy. Dodatkowo w studium zawarta jest spójna koncepcja rozwoju gminy oraz poszczególnych branż ważnych z punktu widzenia lokalnych społeczności, które mogą znacząco wpływać na jakość ochrony i stan zachowania zabytków.

W Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy, na wstępie, w rozdziale dotyczącym uwarunkowań, wśród głównych celów rozwojowych między innymi znalazły się odniesienia do dziedzictwa kulturowego mówiące o potrzebie wykorzystania lokalnych zasobów środowiska kulturowego (przez co należy rozumieć również potencjał obiektów zabytkowych). Wśród celów strategicznych niestety nie zapisano dbałości o dziedzictwo kulturowe, jedynie pośrednio do tego można odnieść postulowany rozwój gminy na niwie turystycznej. Natomiast wśród celów operacyjnych samorządu zapisano m.in. ochronę dziedzictwa kulturowego: zachowanie, odnowę i eksponowanie zespołów i obiektów zabytkowych, w szczególności zabytków techniki gromadzonych w skansenie przemysłu naftowego w Bóbrce oraz ważne z tego punktu widzenia, konieczne kształtowanie harmonijnego krajobrazu współczesnego w nawiązaniu do tradycji, ale z uwzględnieniem potrzeb podnoszenia standardów zamieszkania. Wśród uwarunkowań sprzyjających rozwojowi gminy wymieniony został, unikalny w międzynarodowej skali, zespół zabytków techniki, zgromadzonych w ramach skansenu przemysłu naftowego w Bóbrce.

W rozdziale dotyczącym kierunków zagospodarowania przestrzennego zawarto kilka istotnych z punktu widzenia ochrony zabytków zapisów m.in. mówiących o zasadzie zrównoważonego rozwoju, a także określających regułę pierwszeństwa jakości nad ilością mającą w zamierzeniu przeciwdziałać chaotycznemu przekształcaniu przestrzeni gminy

(np. poprzez niekontrolowane zainwestowanie) i sprzyjać eksponowaniu elementów wartościowych, także związanych z dziedzictwem kulturowym. W dalszej części opisywanego rozdziału omówione zostały poszczególne strefy: centrum miejscowości, mieszkaniowa z usługami, usług i inwestycji oraz działalności gospodarczej, usług handlu, tereny rekreacji i turystyki itd. Każda ze wspomnianych stref posiada zapisane tutaj specjalne uwarunkowania i kierunki zagospodarowania w zamierzeniu mające przeciwdziałać degradacji poszczególnych miejscowości gminy. W dalszej kolejności w podrozdziale pn. „System kulturowy” wyróżniono strefy odnoszące się bezpośrednio do dziedzictwa kulturowego: tereny zespołów dworsko – parkowych, tereny obiektów sakralnych oraz tereny zabytków techniki. W strefach tych zawarto szereg zapisów dot. m.in. remontów i rewitalizacji a także mających przeciwdziałać ich nadmiernemu przekształcaniu oraz degradacji. Kolejna strefa ochrony konserwatorskiej wyznaczona została wokół zabytków wpisanych do rejestru, koncentruje się ona na ochronie i konserwacji obiektów zabytkowych, a także na ograniczaniu powstawania nowej zabudowy. Wymieniane są tutaj również obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków tj. cmentarze i parki, do tego grona zaliczony został również kościół parafialny w Zręcinie. Następną strefą obejmuje ochronę krajobrazu kulturowego m.in. historyczne układy przestrzenne z zachowaną zabudową mieszkalną i zagrodową w obrębie miejscowości Kobylany, Kopytowa, Sulistrowa i Żeglce. Działania prowadzone w jej obrębie „powinny zostać ukierunkowane na: zachowanie i konserwację obiektów zabudowy tradycyjnej, kształtowanie nowej zabudowy w nawiązaniu do tradycji, poprawę wyglądu obiektów dysharmonijnych o obcych formach i zbyt dużej skali w przypadku przebudowy, modernizacji czy rozbudowy”. Strefa ochrony archeologicznej mówi lakonicznie o potrzebie zachowania stanowisk archeologicznych i ewentualnych pracach w ich obrębie tylko i wyłącznie po uzyskaniu zgody konserwatora zabytków. Nie wymieniono tutaj żadnych konkretnych obiektów. Ogólnie na końcu rozdziału odniesiono się do ochrony i zachowania pozostałych obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, także w kontekście krajobrazu kulturowego poszczególnych miejscowości. Wspomniane jest tutaj również o konieczności wpisywania kolejnych cennych obiektów do ewidencji zabytków, a w dalszej kolejności do rejestru zabytków. Ważnym zapisem wydaje się być wezwanie do zachowania naturalnego krajobrazu w jak najlepszym stanie ze względu na jego doskonałą korelację z krajobrazem kulturowym – wytworzonym ręką człowieka.

W rozdziale 4 omówiona została polityka przestrzenna gminy m.in. w odniesieniu do dziedzictwa kulturowego. Wśród głównych założeń w tym zakresie należy zachowanie

zabytkowych obiektów i zespołów zabudowy oraz historycznych układów przestrzennych, a także harmonijne kształtowanie współczesnej zabudowy oraz ochrona wartościowego krajobrazu otwartego. Wymieniony został tutaj szereg zapisów odnoszących się zarówno do obiektów wpisanych do rejestru zabytków, jak i gminnej ewidencji, a także krajobrazu kulturowego i zabudowy zagrodowej. Zwrócono tutaj uwagę na m.in. konieczność ochrony osi widokowych na poszczególne zabytki i cenne układy przestrzenne, oraz oczywiście konieczność konserwacji obiektów zabytkowych i utrzymania ich w niepogorszonym stanie, a także co ważne zapobieganie nadmiernemu przekształcaniu obiektów zabytkowych. Ważny zapis odnosił się do ochrony zabudowy zagrodowej i mówił o tworzeniu preferencji zachęcających do właściwego zagospodarowania takich obiektów. W odniesieniu do stanowisk archeologicznych wskazano na konieczność uzupełnienia ich lokalizacji (!), konieczność przeciwdziałania ich niszczeniu i posiadania stosownych pozwoleń na działalność w ich obrębie. Natomiast polityka w zakresie kształtowania współczesnego krajobrazu kulturowego związana ma być z zachowaniem historycznych układów ruralistycznych wsi, gdzie ewentualny rozwój ma być prowadzony na zasadzie kontynuacji i uzupełnień oraz porządkowania zabudowy. Istotne ma być tutaj zapobieganie rozpraszaniu zabudowy poza istniejące układy oraz kształtowanie nowej zabudowy w sposób nawiązujący do tradycji.

Na załącznikach graficznych do studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oznaczono zabytki wpisane do rejestru, oznaczono jedynie część stanowisk archeologicznych (pominięto bardzo wiele stanowisk sklasyfikowanych, jako ślady osadnictwa i punkty osadnicze). Zabrakło odrębnego i czytelnego oznaczenia stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

Podsumowując wydaje się, że studium zbyt ogólnikowo traktuje temat dziedzictwa kulturowego gminy. Na plus dokumentu należy zaliczyć, iż dużo miejsca poświęcono ochronie krajobrazu, zachowaniu stref widokowych na najważniejsze obiekty zabytkowe gminy, czemu służyć mają stosunkowo restrykcyjne parametry dla nowopowstającej architektury. W studium słusznie zapisano, że na atrakcyjność krajobrazową gminy składają się w równym stopniu walory naturalne, jak i zasoby dziedzictwa kulturowego. Niestety w niepełnym wymiarze opracowany został zasób zabytków, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy, objęta została ochroną (poprzez oznaczenie na załącznikach graficznych do studium). Zasadnym wydaje się również postulat uaktualnienia studium i umieszczenia w nim pełnego wykazu zabytków figurujących w ewidencji zabytków, tzn. zabytków nieruchomych i stanowisk

archeologicznych. W studium koniecznie powinna zostać wyartykułowana wyjątkowa wartość Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazownictwa im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce, obiektu o znaczeniu międzynarodowym, który w pierwszej kolejności powinien zostać wpisany na listę Pomników Historii, a w dalszej pretendować do umieszczenia na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Rzetelniejsze opracowanie całości tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony poszczególnych obiektów zabytkowych oraz na wzrost potencjału turystycznego gminy.

Istotnym dokumentem powstałym na poziomie gminy jest „Strategia rozwoju gminy Chorkówka do 2024 roku”. Opracowanie to powstało w 2014 roku i jego zapisy sięgają roku 2024. W dokumencie tym zostały sformułowane długookresowe cele związane z funkcjonowaniem i rozwojem gminy Chorkówka. Część zapisów tam zawartych odnosi się do dziedzictwa kulturowego regionu, jego ochrony, popularyzacji i uatrakcyjnienia pod kątem turystycznym, a także porusza kwestie istotne dla całokształtu funkcjonowania ochrony zabytków na terenie gminy.

Zasób kulturowy został omówiony w tomie I strategii definiującym sytuację społeczno – gospodarczą gminy. W rozdziale pn. „Potencjał kulturowy” omówiony został stan dziedzictwa materialnego, który ma znaczący wpływ na rozwój gminy. Wymienionych zostało tutaj większość obiektów wpisanych do rejestru zabytków, znalazły się tu również stanowiska archeologiczne oraz obiekty z ewidencji wojewódzkiej nie objęte jeszcze wpisem do rejestru. Również załączony został w tym miejscu tabelaryczny wykaz wszystkich zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru, pominięte zostały tutaj stanowiska archeologiczne. W kolejnym Rozdziale pn. „Potencjał turystyczny”, wśród walorów przyrodniczych gminy wymienione zostały parki podworskie w: Kobyłanach, Żeglcach, Zręcinie, Sulistrowej i Kopytowej. Natomiast wśród walorów kulturowych wpływających na rozwój potencjału turystycznego gminy wymienione zostały zabytki nieruchome w większości będące w wykazie obiektów wpisanych do rejestru zabytków, stanowiska archeologiczne, parki podworskie oraz kapliczki i krzyże przydrożne. Dodatkowo jest tutaj mowa o bardzo dużym wpływie na turystyczny potencjał gminy obu zlokalizowanych na jej terenie muzeów tj. Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazownictwa im. I. Łukasiewicza w Bóbrce oraz Muzeum Kultury Szlacheckiej w Kopytowej. Również tutaj proponowane są do utworzenia różnorakie szlaki turystyczne, w które włączone mają być obiekty zabytkowe. W tomie II opracowania zdiagnozowane zostały główne problemy w obszarze tzw. potencjału kulturowego. Wskazano tutaj na postępującą degradację

zespołu dworsko-parkowego w Żeglcach oraz „zły stan techniczny niektórych zabytków na terenie gminy”. Tom III strategii odnosi się bezpośrednio do długofalowych planów gminy. Już na wstępie podkreślone zostało tutaj, że wpływ na rozwój gminy między innymi będą mieć atrakcyjne turystycznie obiekty zabytkowe, zwłaszcza skansen w Bóbrce. Z punktu widzenia ochrony zabytków i ich otoczenia ważny wydaje się postulat wykonywania przez gminę miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wśród celów strategii działania gminy zapisane zostało prowadzenie remontów i rewitalizacji substancji zabytkowej zarówno w odniesieniu do obiektów nieruchomości jak i ruchomych, a także wpieranie promocji dziedzictwa kulturowego gminy.

W przyszłości, w strategii, warto położyć jeszcze większy nacisk na cele związane z ochroną zabytków i popularyzacją dziedzictwa kulturowego regionu. Przede wszystkim należy tam szczególnie uwzględnić skansen przemysłu naftowego w Bóbrce, obiekt doskonale rozpoznawalny w całej Polsce, który znacząco wpływa na turystyczny krajobraz gminy. Działania te powinny się docelowo koncentrować na wpisaniu najstarszej kopalni ropy naftowej na listę zabytków UNESCO.

Kolejny dokument opracowany na poziomie gminy związany jest rewitalizacją miejscowości Chorkówka, nosi nazwę „Plan odnowy miejscowości Chorkówka na lata 2009-2017”; opracowana została tutaj strategia gospodarczo – społeczna miejscowości. Na wstępie przedstawiono ogólną historię wsi. W rozdziale dotyczącym środowiska kulturowego pokrótce scharakteryzowano zasób kulturowy wsi, na który składają się jedynie obiekty figurujące w gminnej ewidencji zabytków (domy drewniane, kapliczki). Wśród celów miejscowości wymienione są: ochrona krajobrazu i zabudowy wsi, poprawa jej wizerunku i zagospodarowania przestrzeni publicznej, oraz zachowanie tradycji lokalnych. Poza ogólnymi odniesieniami do ochrony dziedzictwa kulturowego, plan nie odnosi się bezpośrednio do obiektów zabytkowych.

„Plan odnowy miejscowości Zręcin na lata 2010-2018”, podobnie do pozostałych tego typu dokumentów opisuje historię miejscowości, a także przedstawia pokrótce najważniejsze zabytki miejscowości wpisane i niewpisane do rejestru zabytków. Obiekty zabytkowe w omawianym planie wskazane zostały, jako wartość miejscowości mogąca mieć wpływ np. na rozwój ruchu turystycznego. Podkreślone zostały wartości związane z zagospodarowaniem przestrzennym. Wśród celów strategicznych planu podkreślona została konieczność zachowania dziedzictwa kulturowego, natomiast wśród celów operacyjnych założono ochronę krajobrazu i zabudowy miejscowości, a także poprawę wizerunku miejscowości i zagospodarowania przestrzeni publicznej. Plany inwestycyjne

przewidziane m.in. do realizacji w dokumencie to: konserwacja malowideł w absydzie kościoła parafialnego pw. Biskupa Stanisława, renowacja ołtarza głównego w tym samym kościele (obecnie już zrealizowane).

„Plan odnowy miejscowości Żeglce na lata 2013-2021” w kilku punktach odnosi się do ochrony dziedzictwa kulturowego. Również tutaj na wstępie przedstawiona została historia miejscowości, sięgająca XIV wieku. Wśród wartościowych elementów kulturowych miejscowości wymieniony został zespół dworsko – parkowy wraz z otoczeniem oraz krajobraz kulturowy, na który składa się układ przestrzenny wsi z zachowaną zabudową zagrodową. W opisie zasobów zabytkowych wymieniony został, dwór, park, drewniana zabudowa figurująca w gminnej ewidencji oraz kapliczki występujące na terenie miejscowości. Brak w tym miejscu chociażby najkrótszej charakterystyki licznych stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na obszarze wsi. W zakładanych planach na przyszłość zapisano remont zabytkowego budynku starej szkoły, natomiast nie przewidziano tutaj rewitalizacji zespołu dworsko – parkowego.

6. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA ZASOBU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO.

a. Zarys historii obszaru gminy Chorkówka.

Pierwsze ślady osadnictwa na terenie gminy Chorkówka datowane są na epokę neolitu (4200-1700 lat p.n.e.). Dowodzą tego liczne przedmioty odkryte w okolicy; wówczas już zaczął kształtować się tu szlak komunikacyjny wiodący doliną Jasiołki w kierunku Przełęczy Dukielskiej i dalej na południe. Następną falą osadniczą przeszła tędy w latach kultury łużyckiej (1100-650 lat p.n.e.), czego dowodzą znaleziska archeologiczne. Śladami trzeciej z kolei wielkiej fali osadniczej są zabytki datowane na okres rzymski; wówczas kształtował się tzw. szlak bursztynowy.

Po wejściu tegoż terenu w skład państwa polskiego, szeroką działalność kolonizacyjną zaczęło prowadzić tu opactwo Cystersów z Koprzywnicy (2 poł. XIII w.).

Prawdziwy rozmach w zagospodarowaniu tych ziem nastąpił dopiero za króla Kazimierza Wielkiego, zwłaszcza po przyłączeniu przez niego do Polski Rusi Halickiej, tj. po 1340 roku. Już w 1348 roku lokował on na prawie magdeburskim wieś Kopytową. Właścicielami ogromnych włości na tych terenach zostali za czasów króla Kazimierza bratankowie jego kanclerza – Janusza Suchywilka. W 1366 roku w ich rękach znajdowały się osady: Chorkówka, Draganowa, Kobylany, Leśniówka i Sulistrowa.

Szczególny rozwój osadnictwa nastąpił tu w XV wieku; nowi osadnicy zajęli puste tereny, dotąd jeszcze niezasiedlone, a należące do istniejących wsi lub do nich przylegające. Wprowadzono wówczas m.in. osadnictwo wołoskie, osady powstawały na tzw. surowym korzeniu, których byt oparty był na gospodarce pastwiskowo-hodowlanej. Mieszkańcy gminy często byli nękani przez najazdy Tatarów, Wołochów i Węgrów; w 1474 roku najechała na te ziemie sześciotysięczna armia węgierska, która spustoszyła m.in. Chorkówkę, Zręcin, Bóbrkę, Kobylany oraz inne okoliczne wsie. W tym okresie chłopcy byli poddani surowemu uciskowi pańszczyźnianemu.

Z początkiem lat wojny trzydziestoletniej (1618-1648) stacjonowały na tych terenach najemne oddziały lisowczyków, natomiast w latach potopu szwedzkiego (1655-1657) grasowały tu wojska węgierskie księcia Rakoczego.

W okresie wojen napoleońskich okolice te przemierzały niejednokrotnie wojska rosyjskie. Przechodzące wojska nakładały na mieszkańców liczne dotkliwe kontrybucje

i rekwizycje. Ludność Chorkówki i okolic odczuwała też dotkliwe skutki powtarzających się nieurodzajów, na skutek klęsk żywiołowych, m.in. w 1811, 1820, 1839, 1843 oraz 1845 roku. Klęski te poprzedziły i spotęgowały tzw. rabację chłopską w Galicji.

Wielkim nieszczęściem dla tutejszych mieszkańców była zaraza ziemniaczana z 1846 roku, która spowodowała głód, a za tym epidemię tyfusu i dżumy. W okresie Wiosny Ludów (1848 r.) tereny nawiedziła epidemia cholery, po której pozostały tzw. cmentarze choleryczne.

W marcu 1848 roku przygotowano w Krośnie memoriał w sprawie zniesienia pańszczyzny w galicyjskich wsiach; wśród jego sygnatariuszy był m.in. Karol Klobassa, właściciel Zręcina i Bóbrki.

W 1862 roku zbudowano w Bóbrce pierwszy szyb naftowy, nazwany „Małgorzatą”. Ropę zebraną z tych terenów używano wówczas do czyszczenia obuwia, jako smaru do osi wozów i jako leku na różne choroby ludzi i zwierząt. Ignacy Łukasiewicz związał spółkę z Karolem Klobassą i Tytusem Trzecieskim, co przełożyło się na założenie kopalni ropy naftowej w Bóbrce, na terenach należących do Klobassy. W 1865 roku Łukasiewicz założył rafinerię na zakupionej posiadłości ziemskiej w Chorkówce.

Podczas I wojny światowej ośrodki naftowe znalazły się w ogniu działań wojennych. Najcięższe boje toczyły się tu na początku 1915 roku.

W latach międzywojennych nastąpił zastój w przemyśle naftowym i unieruchamianie kopalń ropy, a także redukcje załóg górniczych. Wydarzenia te stały się przyczyną kilku wielkich akcji strajkowych, które objęły także kopalnie w rejonie Bóbrki. Dopiero końcem lat trzydziestych rozpoczęto intensywniejsze poszukiwanie nowych złóż ropy naftowej.

Czasy II wojny światowej krwawo odbiły się na historii gminy. Pierwszymi ofiarami najeźdźcy hitlerowskiego byli mieszkańcy pochodzenia żydowskiego. W Zręcinie znajdował się jeden z punktów przerzutowych pomocowej trasy utworzonej początkiem 1940 roku przez ks. Góreckiego. Szerzący się terror hitlerowski sprawił, iż zwiększyła się liczba członków konspiracyjnych organizacji zbrojnych; w Chorkówce zorganizowana została jedna z najlepszych i najsilniejszych placówek w Obwodzie AK Krosno, pod nazwą „Centuria”. We wrześniu 1943 roku, utworzony przez żołnierzy Batalionów Chłopskich Oddział Specjalny „Klon 22” dokonał zniszczenia dokumentów w gminie Chorkówka. Na terenie gminy prowadzono liczne akcje zbrojne przeciwko okupantowi; innym rozdziałem antyhitlerowskiej konspiracji było tajne nauczanie. W okolicach

Chorkówki rozwijało się ono intensywnie; jego ośrodki istniały w Chorkówce, Zręcinie i Kobylanach; komplety na poziomie szkoły średniej zorganizowane były w Chorkówce i Żeglcach.

W okresie powojennym gmina zaczęła się rozwijać gospodarczo i kulturalnie. Jeszcze jesienią 1944 roku wznowiono wydobywanie ropy naftowej w kopalni w Bóbrce.

Gmina Chorkówka w obecnie istniejącym kształcie utworzona została w 1975 roku. Do 1934 roku każda wieś powiatu krośnieńskiego miała charakter gminy, jako samodzielnej jednostki samorządowej z wójtem na czele. Takich gmin było 111; później przemianowane zostały na gromady i stworzono z nich 11 gmin zbiorowych wiejskich. Jedną z nich była gmina Chorkówka, w skład której wchodziły gromady: Chorkówka, Bóbrka, Faliszówka, Kobylany, Kopytowa, Leśniówka, Łęki, Machnówka, Poraj, Sulistrowa, Wietrzno, Zręcin i Żeglce. Po II wojnie światowej w obrębie gminy Chorkówka funkcjonowały cztery Gminne Rady Narodowe: w Kopytowej, Chorkówce, Zręcinie i Kobylanach. W 1975 roku zlikwidowano GRN; utworzona wówczas gmina Chorkówka rozciągnęła się na powierzchni 78 m² i podzielona została na 14 wsi i tyleż sołectw: Bóbrka, Chorkówka, Draganowa, Faliszówka, Kobylany, Kopytowa, Leśniówka, Machnówka, Poraj, Sulistrowa, Szczepańcowa, Świerzowa Polska, Zręcin i Żeglce.

Poniżej przedstawiono w układzie alfabetycznym zarys historii tychże miejscowości.

Bóbrka położona jest 12 km na południowy zachód od Krosna. Ulokowana została nad potokiem Bóbrka, zwanym też Bagnisko, u podnóża wzniesień Beskidu Niskiego, leżącego na lewym brzegu Jasiołki. Wieś założona została w 1397 roku na prawie magdeburskim przez Paszeka ze Skotnik herbu Bogoria. W 1420 roku Jan Długosz odnotował, że istniał tu kościół należący do klasztoru koprzywnickiego; w tym też roku dziedzic Bóbrki Mikołaj Bogoria zostawił wieś opactwu Cystersów koprzywnickich, a w 1581 roku przeszła ona na własność zakonników. W ich rękach pozostawała do kasaty opactwa z Koprzywnicy w 1819 roku. Wówczas wieś przejął pradziad Karola Klobassy – Zrenckiego. Bóbrka w swej historii przechodziła wzloty i upadki, na skutek klęsk żywiołowych oraz zniszczeń dokonanych przez wojska obce i własne. W 1848 roku wieś wraz ze Zręcinem stała się własnością Karola Klobassy. W 1854 roku Klobassa udostępnił swój las nad Bóbrką Ignacemu Łukasiewiczowi w celu założenia kopalni ropy naftowej, do której to spółki przystąpił w 1861 roku. Po śmierci Karola Klobassy w 1886 roku wieś przeszła w posiadanie jego synów. W 1893 roku Stanisław Klobassa sprzedał swój udział Mac Garvey-owi. Przedsiębiorstwo było umiejętnie prowadzone i przyczyniło się do

wzbogacenia przedsiębiorców oraz mieszkańców wsi Podkarpacia. Pod koniec XIX wieku była to jedna z większych i wydajniejszych kopalń ropy naftowej w ówczesnej Galicji. Wówczas w Bóbrce istniała także kasa bratnia dla pracowników kopalni. W 1961 roku kopalnia została przeznaczona na muzeum przemysłu naftowego.

Chorkówka położona jest na krańcu Kotliny Krośnieńskiej, u podnóża pierwszych wzniesień Beskidu Niskiego. Przez wieś przepływa potok Bóbrka, będący dopływem Jasiołki. Miejscowość istnieje prawdopodobnie od XV wieku, pierwsza wzmianka o niej pochodzi z 1441 roku. Była wówczas własnością rycerską, początkowo wchodziła w skład klucza latyfundium bratanków kanclerza Kazimierza Wielkiego i Janusza Suchywilka. W 1498 roku Chorkówka należała do Katarzyny Kolanowskiej. W 1501 roku wieś zakupili bracia Targowiccy, którzy później przekazali ją swej siostrze Helenie. W 1581 roku Chorkówka należała do Jana Dłuskiego. Kolejnymi jej właścicielami byli Warszycy i Bolakowscy. Na przestrzeni XVII i XVIII wieku wieś wielokrotnie ulegała pożarom i klęskom żywiołowym, niszczone była też najazdami wrogich wojsk. Nowa epoka dla Chorkówki zaczęła się w 1865 roku, kiedy to miejscowy majątek zakupił Ignacy Łukasiewicz od hrabiego Napoleona Bobrowskiego. W tym też roku Łukasiewicz wybudował tu największą w Polsce rafinerię ropy naftowej. Po śmierci Łukasiewicza jego majątek sprzedano Sewerynowi Stawiarskiemu; w 1904 roku obiekty rafineryjne spłonęły. W końcu XIX wieku Chorkówka stanowiła ważny ośrodek ruchu ludowego; szeroką działalność prowadzili tu ludzie światli, ale również zasługi dla rozwoju wsi mieli działacze ludowi. W 1934 roku Chorkówka stała się siedzibą władz zbiorowej gminy wiejskiej. Podczas II wojny światowej działała tu prężna organizacja AK. Dwór po Łukasiewiczu został spalony w 1944 roku przez uciekający oddział SS.

Draganowa położona jest na południowy zachód od Krosna i Chorkówki, w malowniczej dolinie, na pierwszych wzniesieniach Pogórza Jasielskiego. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1366 roku, z dokumentu, w którym król Kazimierz Wielki stwierdził podział i darowiznę dóbr dokonaną przez kanclerza Jakuba Suchego Wilka na rzecz swych synowców. Wcześniej wieś należała do rodu Bogoriów. W 1377 roku wieś przeszła w posiadanie Jakusza Cztana, na mocy parcelacji potwierdzonej przez królową Jadwigę. Kolejnymi właścicielami Draganowej byli Jan i Jakub Kobyleńscy, a od 1581 roku posiadaczem był Stanisław Bolikowski. Od 1898 roku Draganowa należała do masy spadkowej po Mieczysławie Kobuzowskim.

Faliszówka położona jest na zachód od Chorkówki na wzgórzach i w dolinach Pogórza Jasielskiego. Nieznana jest data powstania wsi, wiadomo natomiast, że w latach

1415-1430 zarządzał nią sołtys Jan. W roku 1458 pojawił się w źródłach dziedzic Fajstowki – Mikołaj. W latach 1468 – 72 szlachcic Mikołaj z Faliszówki skupił sołectwo od swoich krewnych. W 1581 roku miejscowość należała do Krzysztofa Kwilińskiego. W 1898 roku była własnością Tadeusza Wiktora.

Kobylany położone są nad potokiem Łąką, na wysokości 356 m n.p.m.; znajdują się przy drodze prowadzącej z Wietrzna do Toków. Wieś swymi początkami sięga XIV stulecia, w 1366 roku należała do Janusza Suchywilka, kanclerza Kazimierza Wielkiego. W 1581 roku, po wygaśnięciu rodu Kobyłęńskich wieś przeszła w ręce Stanisława Bolikowskiego, który oddał ją w dzierżawę Jakubowi Warszyckiemu. Później pozostawała w posiadaniu Męcińskich, Peszyńskich, a także Sulimirskich. W XVI wieku za sprawą Męcińskich, którzy przeszli na kalwinizm, Kobylany stały się ośrodkiem reformacji na Podkarpaciu. Na zbór zamieniono miejscowy kościół, co ułatwił fakt przejścia na kalwinizm plebana Jakuba. Po zbezczeszczeniu kościoła około 1620 roku, zbór przeniesiono do dworu, a następnie wzniesiono kamienny zbór, tzw. murowaniec. W 1658 roku na Kobylany najechał Pieniążek, dokonując dewastacji w kościele. Kalwinizm upadł dopiero po 1720 roku. W okresie I wojny światowej wiele szkód wyrządziły stacjonujące tu wojska rosyjskie; w wojnie tej poległo wielu mieszkańców wsi. W okresie międzywojennym Kobylany znane były z działalności ludowej i udziału miejscowych gospodarzy w strajku chłopskim. Podczas II wojny światowej na terenie Kobylan toczono walki z okupantem niemieckim. We dworze znajdowała się kryjówka partyzancka i punkt opatrunkowy. We wrześniu 1944 roku wieś znalazła się na linii krwawych walk; spłonęło wtedy wiele domów i szkoła, zniszczone zostały czołgi i działa, a śmierć poniosło wielu żołnierzy, głównie sowieckich.

Kopytowa położona jest w okolicy górzystej i lesistej, graniczy od północy z Faliszówką, od południa z Podniebylem, od zachodu z Łubienkiem, a od wschodu z Żeglcami. Najstarsza informacja na temat wsi pochodzi z 1277 roku, kiedy to należała ona do klasztoru koprzywnickiego. W 1348 roku król Kazimierz Wielki lokował ją na prawie magdeburskim. Sołectwo powierzone zostało Mikołajowi de Copitoh i jego następcom. Król pozwolił mu założyć młyn i karczmę, otworzyć kramy rzemieślników, piekarzy i szewców oraz założyć stawy rybne. Sołtysi mieli prawo również sądenia wszelkich spraw. W 1474 roku Kopytowa otrzymała od króla Kazimierza Jagiellończyka szereg przywilejów. W 1581 roku wieś należała do opactwa Cystersów, a w 1898 roku do Bolesława Jordana Rozwadowskiego i Eligii z Kunaszowskich Rozwadowskiej, którzy

nabyli ją od Stanisława Kotarskiego. Po II wojnie światowej do 1975 roku wieś była siedzibą Gromadzkiej Rady Narodowej.

Leśniówka położona jest na południowy zachód od Chorkówki, wśród lasów, przy trasie Krosno – Toki. Na temat początków istnienia wsi nie zachowały się żadne informacje. Po raz pierwszy wzmiankowana była w 1377 roku, jako Leszczna; należała wówczas do dóbr Kobyleńskich. Lokowana była na prawie magdeburskim, o czym przekonują zapiski sądowe sanockie, wspominające żonę sołtysa z Leśniówki. Nieznane są późniejsze losy wsi, z powodu braku źródeł. W 1898 roku wieś należała do Waleriana Stawiarskiego.

Machnówka położona jest w dolinie Jasiołki, na wschód od Chorkówki. Teren, na którym leży, jest górzysty, wznoszący się w kierunku południowym. Graniczy od południa z Bóbrką, od północy z Chorkówką, od zachodu ze Zręcinem i Szczepańcówą, a od wschodu z Głowienką. Machnówka w źródłach pisanych pojawiła się już w XIII wieku, kiedy była własnością opactwa Cystersów koprzywnickich. W roku 1227 Bolesław Wstydlivy uwolnił wieś od wielu ciężarów; potem należała do Bogoriów, po czym została sprzedana opactwu koprzywnickiemu, które posiadało ją do 1819 roku. Pod koniec XIX wieku właścicielem Machnówki był Karol Klobassa – Zrencki.

Poraj znajduje się na obszarze górzystym i lesistym, położony jest wśród lasów; graniczy od wschodu i zachodu z lasami, od północy z Faliszówką, a od południa z Nienaszowem. Przyjmuje się, że wieś została założona w XVII wieku przez Męcińskich herbu Poraj. W 1898 roku jej właścicielem była Leokadia Settmajer.

Sulistrowa leży nad rzeką Iwłą, przy drodze prowadzącej ze Żmigrodu do Wietrzna, uznawanej w XV wieku za trakt królewski. Wieś graniczy od wschodu z Grabaniną, od zachodu z Kobylanami, od północy z Nienaszowem, a od południa z Makowiskami. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1229 roku, kiedy była ona własnością opactwa tynieckiego. W roku 1366 znajdowała się w rękach kanclerza Jakuba Suchego Wilka, który przekazał ją swoim bratankom. W 1496 roku Hieronim Kobyleński darował Sulistrową swoim braciom – Janowi i Jakubowi. Natomiast w 1581 roku wieś była w posiadaniu Stanisława Bolikowskiego. Końcem XIX wieku należała ona do masy spadkowej po Mieczysławie Kobuzowskim.

Szczepańcówą leży nad rzeką Jasiołką, na wysokości 270 m n.p.m. Od zachodu graniczy ze Zręcinem, od południa z Wrocanką, od wschodu z Głowienką, a od północy ze Świerzową Polską. Początkowo była to miejscowość królewska, lokowana na prawie magdeburskim na początku drugiej połowy XIV wieku. W 1399 roku Władysław Jagiełło

darował Szczepańcówą łowczemu sandomierskiemu Piotrowi z Falkowa; rok później wszystkie lasy należące do osady decyzją króla zostały przekazane na rzecz miasta Krosna. Pod koniec XIX wieku mieszkańcy Szczepańcowej byli ludźmi bardzo „przemysłowymi” i trudnili się przede wszystkim piekarstwem. W 1934 roku Szczepańcowa znalazła się w gminie Miejsce Piastowe, po 1945 roku funkcjonowała w ramach GRN w Zręcinie, od 1975 roku znajduje się na obszarze gminy Chorkówka.

Świerzowa Polska leży nad Jasiołką w odległości 6 km od Krosna; graniczy od południa ze Zręcinem, od zachodu z częścią Kobylan, od północy z Dobieszynem, a od wschodu ze Szczepańcówą. Pierwsza wzmianka na temat wsi pochodzi z 1419 roku. W 1460 roku Mleczek z Jedlicza sprzedał Świerzową Stanisławowi z Gałowa, a ten w tym samym roku zastawił ją Jakubowi Oględowskiemu. Później wieś miała wielu właścicieli i dziedziców. W pierwszym dziesięcioleciu XIX wieku Świerzową wraz z Polanką nabył Jan Trzeciecki. Po roku 1918 wieś weszła do gminy Jedlicze.

Zręcin leży nad Jasiołką; graniczy od wschodu ze Szczepańcówą, od zachodu z Żeglcami, od południa z Chorkówką, a od północy ze Świerzową Polską i Żarnowcem. Zręcin jest jedną z najstarszych wsi Polski południowo-wschodniej i najprawdopodobniej najstarszą osadą obecnej gminy Chorkówka. Dokument z 1277 roku wymienia Zręcin, jako wieś należącą do opactwa Cystersów w Koprzywnicy. Miejscowość lokowana została na prawie magdeburskim w roku 1352, na wielkich łąkach. W 1581 roku wieś należącą do Cystersów dzierżawił Niedźwiedzki. W 1326 roku istniał tu dekanat zręcki, do którego należały kościoły w Bieczu, Załężu, Sławęcynie, Jaśle, Starym Żmigrodzie, Szebniach, Kleciu, Bieździedzy i Nowym Żmigrodzie. W 1624 roku Zręcin splądrowali Tatarzy, a za czasów konfederacji barskiej przez wieś kilkakrotnie przechodziły wojska polskie. Kiedy w roku 1819 zniesione zostało opactwo w Koprzywnicy, wieś została sprzedana; w roku 1848 właścicielem miejscowości został Karol Klobassa, który Zręcin odziedziczył po swoim ojcu. W rodzinie Klobassów Zręcin pozostawał do początku XX wieku. W 1934 roku wieś znalazła się w obrębie gminy Chorkówka; po II wojnie światowej była siedzibą GRN, a od 1975 roku ponownie weszła w skład gminy Chorkówka.

Żeglece oddalone są od Krosna około 9 km, graniczą od wschodu ze Zręcinem, od zachodu z Kopytową, od południa z Leśniówką, a od północy z Długiem. W pobliżu wsi znajduje się las, zwany żegleckim. Pierwsza źródłowa wzmianka na temat Żeglec pochodzi z 1393 roku; w 1418 roku dziedzicem wsi był Stanisław Tharnski. W 1477 roku sołtys Stanisław sprzedał Żeglece Mikołajowi Jaworskiemu. W 1581 roku wieś należała do Wojciecha Dłuskiego, a w 1616 roku przejęła ją rodzina Czykowskich. Na początku XIX

wieku Żegłce należały do Zygmuntońskiej, która dała je, jako wiano swej córce poślubionej przez Karola Klobassę. W rodzinie Klobassów wieś pozostawała do początku XX wieku. Po 1934 roku Żegłce wchodziły w skład gminy zbiorczej Chorkówka.

b. Krajobraz kulturowy.

Krajobraz kulturowy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka.

Teren gminy Chorkówka rozciąga się na Pogórzu Jasielskim, charakteryzuje się bogactwem lasów, które zajmują ponad 20% obszaru. Posiada także urozmaiconą rzeźbę terenu, od płasko-równinnej poprzez nisko-falistą i pagórkowatą do wzgórz. Geograficznie gmina Chorkówka położona jest w dorzeczu rzek Jasiołki i Iwelki, środkowa i południowa jej część leży na Pogórzu Środkowo-beskidzkim, podregionie Pogorza Jasielskiego. Północna część należy do Kotliny Jasielsko-Krośnieńskiej. Na zachód od doliny Jasiołki ciągną się wzgórza Płaskowyżu Kobylan, a na wschód od Jasiołki Garby Iwonicko-Rymanowskie. Stanowią one północną zewnętrzną, brzeżną strefę Beskidu Niskiego. Najwyższymi wzniesieniami Płaskowyżu Kobylan jest Dzwonicka (407 m n.p.m.), Dział (413 m n.p.m.), Grodzisko (426 m n.p.m.) i najwyższy szczyt Wzgórze Franków (535 m n.p.m.).

W taki naturalny krajobraz wpisuje się działalność człowieka, która na przestrzeni wieków znacznie zmieniała teren obecnie istniejącej gminy Chorkówka, wraz z nowopowstającymi obiektami wiejskiej architektury. Warte zauważenia jest, iż w obecnym krajobrazie dominującymi formami architektonicznymi są bryły kościołów; są to rzymskokatolickie świątynie parafialne i filialne: te o charakterze zabytkowym znajdują się w Bóbrce, Kobylanach i Zręcinie, zaś nowsze wzniesiono w Draganowej, Faliszówce, Kopytowej, Leśniówce, Szczepańcowej i Żegłcach. Drewniane budynki o charakterze mieszkalnym i gospodarczym znajdują się w każdej miejscowości gminnej. Pierwotnie budowane one były według wcześniej przyjętego założenia. Do dziś większość układów ruralistycznych wiosek jest zatarta, co w głównej mierze spowodowane jest nową zabudową, która nie dostosowuje się do zastanego układu. W szerokorozumiany krajobraz kulturowy wpisują się ponadto założenia cmentarzy wyznaniowych, zespoły dworsko-

parkowe, a także kapliczki i krzyże przydrożne. W przypadku założeń dworsko-parkowych należy zwrócić uwagę na fakt świadomie komponowanej zieleni, bowiem każdy z zachowanych do dziś parków zakładany był według konkretnej myśli przewodniej. Przy okazji zieleni należy również wymienić zalesienia terenów polnych oraz zasadzenia drzew w otoczeniu kościołów. Jeśli chodzi o kapliczki i krzyże przydrożne, to stanowią one nieodłączne elementy krajobrazu polskiego. Na terenie gminy Chorkówka zachowanych jest kilkadziesiąt tego typu przykładów tzw. małej architektury, niemalże w każdej miejscowości. Częścią krajobrazu kulturowego są również zachowane elementy kopalni ropy naftowej; w pejzażu Bóbrki i jej okolic wieże szybów naftowych i pompujące ropę kłony stanowią wciąż element bardzo charakterystyczny. Dynamiczny rozwój przemysłu naftowego miał duży wpływ na obecny wizerunek gminy Chorkówka.

Wszystkie wyżej przedstawione elementy krajobrazu gminy Chorkówka stanowią przestrzeń historyczną, która w ciągu wieków świadomie była kształtowana przez człowieka.

W krajobraz kulturowy wpisują się ponadto wartości niematerialne. Taką wartością są m.in. herb gminy Chorkówka. Wartością niematerialną jest również tradycja ludowa, kultywowana na terenie gminy przez lokalne stowarzyszenia na licznie organizowanych imprezach, czy spotkaniach.

c. Zabytki nieruchome.

Zabytek nieruchomy to zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Na terenie gminy Chorkówka zlokalizowanych jest stosunkowo dużo zabytków nieruchomych, do których należą budowle o charakterze sakralnym, zabudowanie dworskie i folwarczne, parki, a nadto cmentarze wyznaniowe oraz unikatowy w skali kraju teren pierwszej kopalni ropy naftowej w Bóbrce.

Grupę zabytków sakralnych tworzą: neogotycki kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bóbrce, barokowy kościół parafialny pw. Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Kobylanach, neogotycki kościół parafialny pw. św.

Stanisława biskupa i Męczennika w Zręczynie, a ponadto stara plebania w Zręczynie, kaplica cmentarna w Bóbrce oraz dwie kaplice cmentarne w Zręczynie.

Architektura o charakterze świeckim z terenu gminy Chorkówka to przede wszystkim zabudowania w założeniu folwarcznym w Zręczynie, obejmującym stajnię, folwark i spichlerz. Budownictwo świeckie prezentuje ponadto spichlerz w Chorkówce, dwór w Kobylanach, dwór w Kopytowej, dwór w Żeglcach, a nadto założenie kopalni ropy naftowej w Bóbrce.

Cmentarze rzymskokatolickie zlokalizowane są w: Bóbrce, Draganowej, Kobylanach, Kopytowej, Leśniówce, Zręczynie i Żeglcach; z czego założenia w Bóbrce, Kobylanach i Zręczynie posiadają starszą proveniencję, pozostałe zaś powstały na przestrzeni lat 80- i 90-tych XX wieku.

Poniżej przedstawiono w układzie alfabetycznym opis najcenniejszych zabytków – wpisanych i niewpisanych do rejestru zabytków – z terenu gminy Chorkówka.

Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazowniczego im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce. Dzieje kopalni ropy naftowej w Bóbrce, wiążą się nierozdzielnie z działalnością Ignacego Łukasiewicza, twórcy przemysłu naftowego w Polsce. Właśnie w Bóbrce w 1854 roku, do spółki z Tytusem Trzecieskim i Karolem Klobassą – Zrenckim założyli kopalnię oleju skalnego i rozpoczęli jej eksploatację na skalę przemysłową, której efektem było pierwsze na świecie przedsiębiorstwo naftowe wydobywające i przetwarzające ropę naftową. Kopalnia ta funkcjonowała do czasów współczesnych. W 1961 roku na jej terenie utworzono muzeum będące świadectwem rozwoju techniki, a także dokumentującym pozostałości po najstarszej na świecie kopalni ropy naftowej. Skansen ten obejmuje w chwili obecnej obszar pierwszej kopalni ropy naftowej z czasów działalności Ignacego Łukasiewicza. Na jego terenie znajdują się obiekty powstałe w czasach Łukasiewicza: kopalni ropne, budynek administracyjny z 1864 roku – tzw. dom Ignacego Łukasiewicza, warsztat z 1864 roku, kuźnia z 1856 roku, domek – mieszkanie robotników z lat 60-tych XIX w., budynek kotłowni z 1867 roku oraz obelisk ufundowany w 1872 roku przez Łukasiewicza na pamiątkę założenia w 1854 roku kopalni ropy naftowej. Dodatkowo walory ekspozycyjne i dydaktyczne wzbogacają obiekty zrekonstruowane, które pomagają ilustrować ewolucję światowego przemysłu naftowego m.in. wiele oryginalnych narzędzi, urządzeń i sprzętu używanego podczas pracy w czasach działania kopalni, a także szyby naftowe i różnorakie urządzenia z czasów późniejszych. Do całkowicie unikalnych i najcenniejszych obiektów należy zaliczyć znakomicie zachowane, praktycznie w stanie nienaruszonym, posiadające oryginalne cembrowiny

kopanki „Franek” z 1860 r. i „Janina” z 1878 r. Zabytki te funkcjonują od początków kopalni, posiadają formę głębokich studni, z których do dnia dzisiejszego wydobywana jest ropa naftowa. Skansen stanowi jedną z największych atrakcji turystycznych województwa podkarpackiego o znaczeniu ponadregionalnym.

Kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bóbrce. Historia Parafii w Bóbrce sięga XV wieku, jednakże data jej erygowania nie jest znana. Wówczas wieś należała do klasztoru koprzywnickiego, i istniał tu kościół. W 1 połowie XVII wieku w wyniku działań wojennych świątynia uległa zniszczeniu. W 1632 roku Parafię przeniesiono z Bóbrki do Wietrzna. Prawdopodobnie w 1752 roku staraniem ks. Grodeckiego proboszcza w Wietrznie rozpoczęto w Bóbrce budowę kolejnego kościoła pw. św. Katarzyny. W latach 1888 do 1903, za probostwa ks. Rożenia zgromadzono materiał pod budowę obecnie istniejącą świątyni. Następca jego ks. Dziurzyński kontynuował zamiar budowy; kierował on pracami budowlanymi i wyposażeniem wnętrza. W dniu 27 lipca 1905 roku nastąpiło rozpoczęcie budowy kościoła, z funduszy parafian, a według projektu Teodora Talowskiego, architekta krakowskiego i profesora Politechniki Lwowskiej. Dnia 5 czerwca 1910 roku przeprowadzona została konsekracja świątyni. Kościół wzniesiony został w estetyce neogotyckiej, z użyciem zróżnicowanych materiałów budowlanych, które nadają mu malowniczy charakter. Bryła obiektu, wraz z jego wnętrzem i wyposażeniem jest stylowo jednorodna. Kościół murowany jest kamienia i cegły; jego elewacja licowane są zendrówką o wątku główkowym, w partiach dekoracji też wozówkowym, oraz kamieniem. Budowla założona została na symetrycznym rzucie, o urozmaiconym obrysie; prezbiterium jest dwuprzęsłowe, zamknięte od południa trójbocznie. Od strony zachodniej przylega do niego kwadratowy składzik, od wschodniej zaś prostokątna zakrystia z przedsionkiem. Korpus nawowy założony został na planie prostokąta, ze słabo zaznaczonym transeptem. Posiada trzy nawy oraz cztery przęsła, prezentuje układ pseudo-bazylikowy. Boczne nawy od północy zamknięte są przedsionkami, ujmującymi po bokach wieżę o rzucie kwadratu, wysuniętą przed lico fasady. W narożach wieży znajdują się wieżowe klatki schodowe, od strony zewnętrznej trójboczne, od wewnętrznej okrągłe. Bryła kościoła jest zróżnicowana przestrzennie i co do wysokości; przykrywa ją dach dwuspadowy w obrębie nawy środkowej i prezbiterium, w partii absydy przechodzi w trójspadowy. Na skrzyżowaniu nawy z transeptem znajduje się wysmukła sygnaturka o ośmiobocznym tamburze, z galeryjką o arkadowym parapecie. Wieża dzwonna stanowi element dominujący w bryle świątyni; posiada trzy kondygnacje,

jest czworoboczna, przykrywa ją natomiast ośmiograniasty hełm iglicowy z kulą i krzyżem.

Kościół usytuowany jest na terenie dawnego założenia plebańskiego, na dość rozległej i płaskiej działce. Plac kościelny jest nieco oddalony od drogi, skąd doprowadza alejka obsadzona drzewami; posiada on kształt prostokąta o ściętych narożach, a ujmuje go ogrodzenie kościelne. Ogródzenie wykonane jest w formie ceglanych słupów, z przęsłami żelaznymi, kutymi z połączeniami na nity. W jego obwodzie, na osi kościoła jest główne wejście, boczne zaś znajdują się przy każdym z naroży.

Kaplica cmentarna Jabłeckich i Kościesz w Bóbrce. Obiekt ufundowany został w drugiej połowie XVIII wieku przez Eufrozinę primo voto Jabłecką, secundo voto Ścibor-Kotkowską. Kaplica wzniesiona została nad grobowcem, w którym złożono serce jej pierwszego męża, Jana Walentego Jabłeckiego. Do końca XIX wieku kaplica służyła za miejsce pochówków rodzinie Jabłeckich. W 1913 roku do kaplicy ekshumowano hrabinę Magdalenę Męcińską z Jabłeckich. Był to ostatni pochówek w mauzoleum. W 1915 roku Rosjanie zniszczyli kaplicę oraz jej wyposażenie. W 1880 roku kaplicę konsekrowano pod wezwaniem św. Jana i św. Walentego. W 1888 roku przed progiem kaplicy pochowano proboszcza Bóbrki i Wietrzna, księdza Wincentego Łukaszkiewicza, o czym przypomina tablica. Druga tablica została odsłonięta została w 70. rocznicę mordu ojca Hieronima Longawy. Kaplica wzniesiona została w konwencji estetyki nawiązującej do form klasycyzujących. Budowla jest murowana i tynkowana; założona została na rzucie prostokąta, z półkolistą absydą od wschodu. Kaplicę przykrywa dwuspadowy dach, przechodzący w namiotowy nad absydą. Elewację jej są gładko tynkowane, w narożach ujęte formami filarowymi, górą zaś ozdobione profilowanym gzymsem wieńczącym. Fasada zwieńczona jest trójkątnym szczytem, z półkoliście zamkniętym otworem drzwiowym. Ozdobiona została płaskim schodkowym gzymsem w części centralnym przechodzącym w półkoliście zamkniętą arkadę ujmującą niszę, w której zawieszony jest niewielki dzwon. Fasadę zdobią ponadto dwie marmurowe płyty epitafijne poświęcone ks. Wincentemu Łukaszkiewiczowi oraz drugu ojcu Hieronimowi Longawie.

Park dworski w Chorkówce przetrwał do dzisiaj w formie pozostałości, z pojedynczymi egzemplarzami starodrzewu. Założenie dworsko-parkowe powstało równocześnie z budową rafinerii w Chorkówce, z inicjatywy i funduszy Ignacego Łukasiewicza, tj. w latach 60-tych XIX wieku. Pod budowę nowego dworu projektu Aleksandra Gebauera, wybrany został teren istniejącego już parku ze starym budynkiem dworskim (obecnie przekształconym). Do chwili obecnej w stosunkowo dobrym stanie

zachowany jest spichlerz, znajdujący się nieopodal resztek całego założenia. Jest to murowana budowla, dwukondygnacyjna, z formą mezzanina; założona jest na rzucie prostokąta, nakrywa ją niski dach siodłowy. Elewacje są tynkowane, we frontowej zachowały się odcinkowe nadproża okienne w obrębie drugiej kondygnacji.

Kościół parafialny pw. Narodzenia NMP w Kobylanach. Obecnie istniejąca świątynia w Kobylanach jest drugą, jaka powstała na potrzeby tamtejszej Parafii. Wybudowano ją w 1775 roku, konsekrowano natomiast dopiero w 1857 roku. Orientowany kościół murowany położony jest na wzniesieniu; założony został na jednonawowym rzucie. Prezbiterium posiada prostokątny obrys, a nadto zamknięte jest trójbocznie, od strony północnej przylega do niego zakrystia. Nawa jest szersza i wyższa w stosunku do prezbiterium, od północy przylega do niej składzik (z 1972 roku), zaś od zachodu wieża na rzucie kwadratu. Wnętrze w obrębie prezbiterium i nawy przekryte jest sklepieniami żaglastymi na gurtach, zakrystia zaś sklepieniem krzyżowym. Wewnątrz ściany nawy podzielone są pilastrami dźwigającymi gurtę, w prezbiterium narożniki wzbogacone są pilastrami. Zewnętrzne elewacje kościoła są gładko tynkowane, zwieńczone profilowanym gzymsem; elewacja zachodnia zdobiona jest lizenami w narożnikach, nad którymi znajduje się przełamany gzymś. Świątynię przykrywają dachy: nad prezbiterium trójspadowy, nad nawą dwuspadowy, nad zakrystią i składzikiem pulpitowe. Dach nawy wzbogacony jest sześcioboczną wieżyczką na sygnaturkę; posiada ażurową formę i nakryta jest namiotowym daszkiem. Trójkondygnacyjna wieża została odbudowana po zniszczeniach wojennych w 1948 roku. W jej przyziemiu znajduje się kruchta sklepiona żaglą sto, w jej bocznych ścianach znajdują się dwie wnęki zamknięte łukiem segmentowym. Wieża przykryta jest dachem namiotowym.

Pomnik „Cześć Poległym” w Kobylanach upamiętnia poległych w wojnie z bolszewicką Rosją w 1920 roku; usytuowany jest w sąsiedztwie kościoła parafialnego, na skraju wzniesienia, poza kamiennym ogrodzeniem dawnego cmentarza przykościelnego. Frontem zwrócony jest do drogi, dostępny jest zaś za pośrednictwem schodów prowadzących od strony wschodniej do kościoła. Poprzedzony jest niewielkim plateau służącym jako strefa ceremonialna. Pomnik ma formę parawanowego bloku ustawionego na krepidomie. Na cokole z odsadzką ustawione są trzy płytowe stele z tablicami upamiętniającymi poległych. Środkowa zaopatrzona jest w tablicę poświęconą Sulimirskiemu – miejscowemu dziedzicowi oraz zwieńczona jest orłem, boczne zaś prezentują wykaz nazwisk poległych mieszkańców wsi. Na cokole umieszczony jest napis „Cześć poległym”. Monument wykonany jest z betonu o powierzchni wykończonej

szlachetnym tynkiem, cyklinowanym z obróbką kamieniarską; tablice i rzeźba orła wykonane zostały z różnych gatunków piaskowca. Pomnik utrzymany jest w konwencji estetyki modernistycznej.

Zespół dworsko-parkowy Tytusa Peszyńskiego w Kobylanach. Obecny dwór w Kobylanach zlokalizowany został w miejscu posiadającym wielowiekową tradycję i związanym ze znamienitymi rodami. W XIV wieku majątek należał do znanej postaci kanclerza króla Kazimierza Wielkiego Jana Kobylenskiego. Następnie w wieku XVI, jako właściciel dóbr kobyłańskich notowany jest Wojciech Męciński z Kurozwęk, a po nim jego spadkobiercy. W XIX wieku majątek należał do Tytusa Henryka Peszyńskiego i jego potomków, następnie do Sulimirskich, którzy to na skutek poważnej przebudowy nadali dworowi jego obecny wygląd. Mimo licznych remontów i adaptacji obiekt ten zachowuje nadal wiele cech pierwotnego wystroju nawiązujących do klasycyzmu. Budynek ten rozplanowany został na rzucie litery L, jedno skrzydło wykonane zostało w technice zrębowej, pochodzi z lat 30-tych XX wieku, drugie murowane z cegły ceramicznej prawdopodobnie starsze pochodzące z początków XX wieku. Budynek w części nakryty dachówką, a w części blachą stalową układaną na felc. Posiada zróżnicowaną bryłę, z portykiem na osi fasady, skrzydło drewniane niższe nakryte dachem czterospadowym, murowane wyższe z dachem kalenicowym trójspadowym. Elewacje budynku nie posiadają żadnych większych zdobień architektonicznych, ściany skrzydła wieńczy gzyms. Największą ozdobę budynku stanowi portyk z kolumnami i ozdobnymi pilastrami. We wnętrzu murowanej części zachowały się jeszcze oryginalne parkiety i piece kaflowe. Stan budynku można na chwilę obecną określić jako dostateczny. Z dawnego założenia zachował się jedynie staw i kilka okazów pomnikowych dębów w reszcie parku krajobrazowego, rozplanowanego w stylu angielskim. Budynki folwarczne zostały rozebrane, bądź przekształcone w stopniu uniemożliwiającym ich identyfikację. Tuż po wojnie spłonął stary modrzewiowy dwór usytuowany w centrum parku.

Dwór w Kopytowej. Początki zespołu dworsko – parkowego w Kopytowej sięgają czasów średniowiecznej kolonizacji dorzecza Jasiołki przez zakon Cystersów, w miejscu dzisiejszego założenia istniał bliżej dotychczas nierozpoznany folwark klasztorny. W roku 1783 władze austriackie przejęły mienie klasztorne i majątek kopytowski został wystawiony na licytację, nowym nabywcą został Mikołaj Kotarski. W XIX wieku ród Kotarskich przebudował dawną cysterską drewnianą siedzibę, znacznie ją powiększając, zachowane zostały starsze kamienne piwnice. Ponadto rekompozycji podlegało wówczas otoczenie dworu, które z gospodarczego przekształcono w kierunku parku krajobrazowego

w stylu angielskim, podłóg ówczesnej mody. Od Kotarskich pod koniec XIX wieku majątek nabywają Rozwadowscy, ostatni właściciele Trznadlowie zajmują dwór do lat 60-tych XX wieku. Po tym czasie szybko postępuje niszczenie całego zespołu, dwór zaczyna pełnić degradujące funkcje gospodarcze, a park jest sukcesywnie pozbawiany zabytkowego drzewostanu. W drugiej połowie lat 90-tych XX wieku dwór wraz z parkiem nabywa Andrzej Kołder; od tego momentu prowadzone są w obrębie dworu prace konserwatorskie, natomiast parkowi dzięki licznym nowym nasadzeniom przywracany jest XIX wieczny charakter założenia krajobrazowego. W chwili obecnej w obrębie dworu funkcjonuje Muzeum Kultury Szlacheckiej, stanowiące jedną z większych atrakcji turystycznych gminy. Dwór to budynek wykonany w konstrukcji zrębowej na kamiennym podmurowaniu z podpiwniczeniem sklepionym kolebkowo, z dachem czterospadowym krytym blachą układaną na felc, odtworzonym w trakcie ostatnich remontów konserwatorskich wraz z portykiem wgłębnym usytuowanym od frontu. Rozplanowany został na rzucie prostokąta, parterowy na wysokim podmurowaniu, elewacje bez znaczniejszych zdobień, budynek posiada dobrze zachowany pierwotny układ wnętrza, w którym zachował się potężny komin nogawicowy. W parku zachowały się pojedyncze egzemplarze starodrzewu, jego dawna kompozycja uzupełniona została nowymi nasadzeniami. Obrys całego założenia dworsko-parkowego nie zmienił się od połowy XIX wieku, kiedy to wykonano plan katastralny. Park wraz ze stawami i zabudowaniami otoczony jest zwartym masywem obrzeżnych drzew i krzewów. W skład zespołu wchodzi jeszcze mocno przekształcona i rozbudowana dawna stodoła dworska. Budynek jest murowany, założony na rzucie mocno wydłużonego prostokąta. Posiada dwie kondygnacje, nakrywa go zaś stromy dach dwuspadowy. W swej pierwotnej formie budowany był z kamienia łamanego na zaprawie glinianej, z elementami wyprowadzanymi w cegle; wtórne uzupełnienia i dobudowania wykonane zostały ze współczesnych pustaków i cegieł. Pokrycie dachu wykonane jest z dachówki ceramicznej. Forma stodoły prezentuje dość typowy przykład XIX-wiecznego budownictwa wiejskiego o charakterze folwarcznym.

Park w Sulistrowej. Historia założenia dworsko-parkowego w Sulistrowej sięga pierwszej ćwierci XIX wieku; wówczas jego teren zajmował półtora hektara. W centrum znajdował się nieistniejący dwór, który był własnością m.in. Kobuzowskich i Petelenzów. Po reformie rolnej w 1944 roku mieszkańcy Sulistrowej sukcesywnie niszczyli założenie; rąbano kilofami rzeźby ogrodowe i kwietniki, wykorzystując wtórnie uzyskany budulec. Starodrzew masowo wycinano z przeznaczeniem na opał. Do chwili obecnej z całego

założenia dworsko-parkowego zachowało się jedynie kilka okazów starodrzewu, pozostałe drzewa są powojennymi samosiewami. W miejscu dworu znajduje się współczesny budynek remizy strażackiej.

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Zręcinie. Historia budów świątyń w Zręcinie sięga początku XIV wieku; pierwotny tutejszy kościół wzmiankowany był w 1326 roku, zaś kolejny drewniany wzniesiony został w 1744 roku. Obecnie istniejący kościół wzniesiony został w 1878 roku z fundacji Karola Klobassy i Ignacego Łukasiewicza, a według planów inżyniera Aleksandra Gebauera. Murowana budowla halowa utrzymana jest w duchu historyzmu, łączącego elementy stylu neogotyckiego z neoromańskim, a nawiązuje do estetyki lansowanej przez Schinkla. Architektura odznacza się wysmakowanymi proporcjami i dużą dyscypliną wystroju. Kościół jest zbudowany z cegły na fundamencie z kamienia ciosowego; jego poświęcenia dokonał 17 października 1878 r. dziekan jasielski ks. Julian Paszyński, a konsekracji 23 czerwca 1883 r. sufragan przemyski bp Ignacy Łobos. Kościół założony jest na rzucie prostokąta, z węższym prezbiterium zamkniętym półkolistą absydą od wschodu oraz masywem wieżowym od zachodu. Do prezbiterium od południa przylega kaplica, zaś od północy zakrystia. Wnętrze budowli przekrywają sklepienia kolebkowe, zaś całą bryłę przykrywają dachy dwuspadowe, w części absydalnej przechodzący w namiotowy. Na dachu nawy znajduje się niewielka sygnaturka. Wieżę kościoła nakrywa ostrosłupowy hełm, w jej przyziemiu znajduje się przedsionek. Elewacje zewnętrzne są gładko tynkowane, zdobią je fryzy arkadkowe wieńczące ściany kościoła. Wnętrze świątyni ma układ pseudo trójnawowy; opiera się na halowym rozplanowaniu: trzy nawy równej wysokości oddzielone od siebie są dwoma rzędami arkad. Równocześnie z budową kościoła, jego teren został otoczony murowanym ogrodzeniem z kutą balustradą oraz obsadzony drzewostanem lipowo-jesionowym.

Stara plebania w Zręcinie. Wybudowana została w 1815 roku. Jest to parterowy budynek murowany i tynkowany. Założony został na rzucie prostokąta, przykrywa go dach czterospadowy. Elewacje jego zdobią zwielokrotnione naroża, górą i dołem przechodzące w formę bordiurowych opasek, ujmujących osie budynku. Ściany wieńczy profilowany gzyms. Centralna oś frontowej elewacji posiada formę ozdobnego portalu, nieznacznie wysuniętego przed lico budynku. Portal ów ujmuje drzwi główne do budynku oraz parę okien zamkniętych półkoliście od góry; rozczłonkuje go rytm czterech pilastrów, górą przechodzących w fryz arkadkowy. Portal poprzedzony jest kilkustopniowymi schodami, a wieńczy go ażurowa attyka tralkowa z czterema słupami nakrytymi kulami. Otwory

okienne w całym budynku ujęte są profilowanymi opaskami oraz wzbogacona nadprożami i wydatnymi parapetami.

Zespół folwarczny w Zręcinie. Miejscowość Zręcin, jak podają źródła należy do najstarszych w regionie Polski południowo – wschodniej. Znany jest przywilej Leszka Białego księcia krakowskiego z 1227 roku, wspominający Zręcin, jako własność opactwa Cystersów w Koprzywnicy, w których rękach pozostaje do roku 1819, kiedy to następuje kasacja Cystersów przez rząd austriacki, który następnie sprzedaje Zręcin Rudolfowi Klobassie. Syn Klobassy Karol do spółki z Tytusem Trzeciekim i Ignacym Łukasiewiczem zakładają w Bóbrce pierwszą na świecie kopalnię ropy naftowej, jest również współfundatorem obecnego kościoła w Zręcinie. Omawiany zespół folwarczny powstawał poczynając od 1 połowy XIX wieku, głównie staraniem Karola Klobassy, w połowie wieku majątek obejmował dwór (w dokumentach źródłowych określany pałacem) położony w otoczeniu starszego parku oraz zespół folwarczny do którego oprócz budynków gospodarczych zaliczano nieistniejące już młyn wodny, gorzelnię i cegielnię. Majątek został sprzedany po pierwszej wojnie światowej, nowym właścicielem został Adolf Chwapil. Zatrzymał on dla siebie część folwarczną założenia natomiast rezydencjonalną sprzedał i krótkim czasie pałac został rozebrany, a park prawie w całości wykarczowany i zamieniony w pastwisko (!), w późniejszym czasie na terenie tym powstała obecna szkoła. Do dnia dzisiejszego zachowała się folwarczna część założenia, z czytelną kompozycją układających się w czworobok budynków posiadających różnicowane przeznaczenie gospodarcze. Pierwotnie budynki tworzyły zwarty ciąg do chwili obecnej zachowała się jedynie ich część, najlepiej wschodnie skrzydło czworoboku. Znajduje się tu dawna brama wjazdowa do założenia dwukondygnacyjna z dwuspadowym dachem oraz dom mieszkalny a także spichlerz nakryte takimi samymi dachami, murowane z cegły na kamiennym fundamencie, trójkondygnacyjne. Obiekty te połączone są ze sobą mniejszymi ustawionymi do drogi kalenicowo budynkami gospodarczymi, parterowymi, murowanymi z cegły i kamienia z przewagą tego ostatniego. Od zachodu „czworoboku” zachował się budynek gospodarczy zwany „pralnią”, parterowy, murowany z cegły, otynkowany. Od południa budynek inwentarski zwany „owczarnią” na planie prostokąta murowany z cegły i kamienia, parterowy. Wzdłuż całego założenia widoczne są jeszcze resztki murów po nieistniejących budynkach oraz murze ogrodzeniowym oddzielającym teren od cmentarza, w większości kamienne na niektórych odcinkach mieszane, kamienno – ceglane. Stan zachowania zespołu zły, większość obiektów nieużytkowana popada w stan ruiny. Budynki użytkowane zostały mocno przekształcone

z pominięciem zasad sztuki konserwatorskiej. Konieczne jest tutaj wykonanie kompleksowej rewitalizacji. Z pierwotnego założenia zachowany jest jeszcze w dobrym stanie budynek rządcówki Klobassów, datowany na 2 połowę XIX wieku.

Kaplica grobowa Klobassów-Zrenckich na cmentarzu w Zręcinie wzniesiona została w 1844 roku z inicjatywy Rudolfa Klobassy. Od 1883 roku nosi nazwę kaplicy Klobassów-Zrenckich. W kaplicy pochowany był Ignacy Łukasiewicz, do czasu wystawienia mu grobowca. Budowla wzniesiona została na rzucie zbliżonym do kwadratu, przykrywa ją dach czterospadowy. Kaplica jest murowana i tynkowana. Fasada przybrała unikatową formę dwuwieżowej elewacji w stylu romantyzmu angielskiego. Posiada trzy osie; centralna ujęta jest po bokach parą wieżyczek, flankujących otwór wejściowy, zwieńczony łukiem tzw. oślim grzbietem. Boczne osie fasady mają formę wąskich przesel ozdobionych wklęsłymi krzyżami łańskimi. Osie zwieńczone są ażurowymi tralkowymi formami attyk. Wieże nieznacznie występują przed lico fasady, posiadają wysmukłe proporcje, czworoboczne obrysy oraz sfazowane naroża, zwieńczone są wysokimi ostrosłupowymi hełmami z krzyżami.

Kaplica grobowa Longawów na cmentarzu w Zręcinie wybudowana została z inicjatywy hrabiowskiej rodziny Bobrowskich ze wsi Bobrowo wersję herbu, tj. Jastrzębiec. Później kaplicę przejęła rodzina Jabłeckich-Męcińskich z Kurozwęk, która oddała ją Longawom. Czas jej powstania przypada na koniec XIX, bądź też początek XX wieku. Budowla murowana jest z cegły z nielicznymi elementami kamiennymi. Założona jest na planie kwadratu z trójbocznie zamkniętą absydą; przykrywa ją dach dwuspadowy, w partii absydy przechodzący w trójspadowy. Budowlę w narożach ujmują dwustopniowe przypory. Ściany przeprowadzają stosunkowo duże okna prostokątne, zamknięte ostrołukowo z kamiennymi maswerkami. Fasada kaplicy jest dwukondygnacyjna, ujęta po bokach parą przypór; w jej centrum znajduje się ostrołukowo zamknięty otwór wejściowy, powyżej niego płaskorzeźbiony herb Jastrzębiec. Fasadę wieńczy trójkątny szczyt przeprowadzany trzema rzędami wąskich blend oraz zakończony krzyżem.

Dawny młyn w Zręcinie został wybudowany końcem XIX wieku przez rodzinę Krygowskich herbu Ogończyk. Zasadniczy trzon budowli murowany jest z cegły, do niego przylega drewniany budynek, pełniący pierwotnie funkcję domu mieszkalnego właścicieli. Młyn założony został na rzucie prostokąta; posiadał dwie kondygnacje i powierzchnię strychową, nakryty był dachem dwuspadowym. Obecnie znajduje się w stanie ruiny, pozbawiony dachu, stolarki, czy stropów.

Dwór Karola Klobassy w Żeglach. Widoczne w chwili obecnej ruiny dworu w Żeglach to pozostałości budynku pochodzącego z połowy dziewiętnastego wieku. Sama nazwa miejscowości pojawia się już w źródłach pisanych już w XIV-wieku. Na początku XV wieku właścicielem majątku żegleckiego był Stanisław Tharnski, natomiast pod koniec tego wieku, jako dziedzic notowany jest Jan Kolanowski. W wieku siedemnastym jako właściciele występują Czykowscy, następnie na przełomie XVIII i XIX wieku Zyguntowscy. Poprzez ożenek właściciela Zręcina Karola Klobassy z Ludwiką Zyguntowską majątek przeszedł w ręce rodziny Klobassów. Staraniem Karola Klobassy stary drewniany dwór zastąpiony został nowym. Posiadłość pozostawała w rękach rodu Klobassów, aż do czasów drugiej wojny światowej. Następnie do 1970 roku mieściła się tu szkoła podstawowa, po tej dacie budynek został opuszczony i sukcesywnie popadał w stan ruiny możliwy do zaobserwowania w chwili obecnej. Budynek rozplanowany został na rzucie prostokąta posiada kamienne fundamenty i ceglane mury. Czterospadowy dach kryty był kiedyś dachówką. Budynek posiadał skromny wystrój elewacji z opaskami wokół okien i gzymsem wieńczącym mury. Budynek ten w stanie katastrofalnym, wymaga wykonania pilnych prac zabezpieczających, a docelowo być może odtworzenia z powtórzeniem wyglądu bryły i wystroju elewacji. Poza ruinami dworu na terenie dawnego zespołu zachowało się niewiele jego dawnej substancji, można tutaj mówić o pojedynczych okazach drzew parkowych. Natomiast założenie do dnia dzisiejszego dość wyraźnie widoczne jest w terenie i może z powodzeniem podlegać zabiegom rewitalizacyjnym.

Cmentarze rzymskokatolickie w Bóbrce, Draganowej, Kobylanach, Kopytowej, Leśniówce, Zręcinie i Żeglach. Tak, jak wyżej było napisane, spośród siedmiu cmentarzy zlokalizowanych na terenie gminy Chorkówka, jedynie trzy posiadają zabytkowy charakter. Cmentarz w Bóbrce zlokalizowany jest około 500 metrów od kościoła parafialnego, przy południowej stronie prowadzącej do Wietrzna. Według wszelkiego prawdopodobieństwa założony został w końcu XVII wieku. Jego rozplanowanie określa rzut prostokąta z centralną alejką asymetryczną, zadrzewieniem szpalerowym wzdłuż granicy oraz kaplicą z centrum założenia. Najstarszy istniejący nagrobek pochodzi z 1872 roku; ponadto na terenie cmentarzy zlokalizowanych jest stosunkowo dużo XIX-wiecznych pomników osób zasłużonych. Cmentarz w Kobylanach założono w końcu XVI wieku; znajduje się na niewielkim wzniesieniu, nieopodal kościoła parafialnego. Teren cmentarza wykreśla kształt wydłużonego prostokąta, posiada charakter jednoalejowy, przy czym jest zadrzewiony wzdłuż ogrodzenia oraz wewnątrz kwater. Najstarszy zachowany

nagrobek pochodzi z 1832 roku, poza tym zachowane są liczne przykłady XIX-wiecznych pomników osób szczególnie zasłużonych w dziejach miejscowości. Cmentarz w Zręcinie swą historią sięga końca XVIII wieku; znajduje się w pobliżu kościoła parafialnego. Podzielony jest na tzw. cmentarz stary oraz tzw. cmentarz nowy. Założenie ogranicza kształt prostokąta, wewnątrz wydzielone są kwatery. Zadrzewienia zlokalizowane są szpalerowo wzdłuż granic oraz wewnątrz kwater. Najstarszy zachowany nagrobek opatrzony jest datą 1846; w obrębie założenia znajdują się dwie XIX-wieczne kaplice grobowe oraz sporo cennych pomników z tegoż stulecia.

Zabytki ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków Gminy Chorkówka obejmują, zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, obiekty wpisane i niewpisane do rejestru zabytków. Ewidencja prowadzona jest w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych, przy czym ma charakter zbioru otwartego i podlega aktualizacji polegającej wyłączeniu i włączaniu z/do niej obiektów. Z terenu gminy Chorkówka zewidencjonowanych zostało kilkadziesiąt obiektów nieruchomych o charakterze zabytkowym, oraz stanowiska archeologiczne (wykazy w aneksach nr 1 i 2 oraz w rozdziale nr 6f. niniejszego opracowania). Zabytki te obejmują zabudowania o charakterze sakralnym, cmentarze, zespół dworsko-parkowy, budynki o świeckim przeznaczeniu oraz tzw. małą architekturę obejmującą kapliczki, krzyże przydrożne i pomniki, a nadto stanowiska archeologiczne.

d. Zabytki ruchome.

Zabytek ruchomy to – zgodnie z definicją zawartą w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Na terenie gminy Chorkówka zabytki ruchome to przede wszystkim wyposażenie i wystrój malarski wewnątrz kościołów parafialnych: w Bóbrce, Kobylanach oraz Zręcinie. W definicję zabytku ruchomego wpisują się ponadto liczne kapliczki i krzyże przydrożne zachowane w zasadzie w każdej miejscowości gminnej oraz nagrobki zlokalizowane na terenie cmentarzy rzymskokatolickich. Poniżej przedstawiono krótką charakterystykę tegoż zasobu.

Wyposażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bóbrce jest kompletne oraz jednolite stylistycznie względem architektonicznej bryły świątyni; wykonane ono zostało przez znanych i cenionych twórców lwowskich i krakowskich. Kościół wyposażony został w sprzęty utrzymane

w estetyce neogotyckiej, natomiast malowidła ścienne i sklepienne oraz witraże prezentują styl młodopolski. Polichromia wykonana została przez Juliana Krupskiego w 1915 roku; posiada typ ornamentalno-figuralny. Jej dywanowy charakter oraz niezwykle bogata forma malarsko-przedstawieniowa sprawia, że dekoracje te wyraźnie dominują całe wnętrze kościoła. Ołtarze, ambona i stalle posiadają skromne monochromatyczne opracowanie, przez co stanowią niejako dopełnienie wystroju wnętrza. Witraże z lat 1907-1908 wykonane zostały według projektów Stefana Matejki i Józefa Ostrowskiego; są one dziełami awangardowymi, powstałe w środowisku Krakowa, kulturalnej stolicy Galicji. Witraże ufundowane zostały przez przemysłowców o międzynarodowym pochodzeniu, mających interes w lokalnych kopalniach nafty i rafineriach. Motywy związane z górnictwem dyskretnie wzbogaciły ikonografię przedstawień utrzymanych głównie w duchu lirycznym inspirowanym poetyką wyrosłą z ówczesnych sądów o średniowieczu. Prezbiterium kościoła w Bóbrce nie posiada ołtarza wzorowanego na nastawach gotyckich, ale ma tak urządzoną oprawę stolarsko-snycerską, że witraże tworzą rodzaj tryptyku. W wieży kościoła w 1911 roku zamontowany został zegar wieżowy, który powstał w I Krajowej Fabryce Zegarów Wieżowych Michała Mięśowicza w Krośnie. Mechanizm zegara umieszczony jest w drewnianej szafiastej obudowie; obiekt dokumentuje rozwój techniki i rzemiosła metalowego w Krośnie w początku XX wieku. Zegar, jako element wyposażenia świątyni związany jest z działalnością fundacyjną kolatorów kościoła.

Figura przydrożna świętej Heleny przy kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Bóbrce. Rzeźbę ustawiono na placu przykościelnym w 1892 roku; została ona zakupiona w Berlinie w znanej manufakturze Charlottenburg Ernsta March'a. Pełna rzeźba umieszczona jest na wysokim, czworobocznym postumencie z wydzieloną schodkową strefą cokołową. Święta pokazana została w pozycji stojącej, oburącz podtrzymuje duży krzyż. Odziana jest w długą suknię i powłóczysty płaszcz spięty pod szyją. Figurę otacza kute ogrodzenie. Figura św. Heleny utrzymana jest w stylistyce historyzującej z elementami neorenesansowymi. Data „1892” umieszczona na postumencie pod rzeźbą jest datą realizacji cokołu oraz kutego ogrodzenia, które powstały w miejscowych warsztatach. Rzeźba jest figurą patronalną hrabiny Heleny z Bobrowskich Mac Garvey. Związek rzeźby z osobą kolatorki kościoła podkreśla szczególną wartość obiektu.

Wyposażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego pw. Narodzenia NMP w Kobylanach. Wyposażenie wnętrza jest wyjątkowo bogate, przy tym kompletne, ale powstałe w różnych okresach czasowych, prezentujące jednocześnie odmienne nurty

stylowe. Jego kilka elementów pochodzi ze starszej świątyni: późnogotycka chrzcielnica, renesansowa płyta nagrobna Mikołaja z Kobylan, taka też płyta z 1 połowy XVI wieku, z rytym herbem Grzymała Kobyleńskich, właścicieli Kobylan, późnobarokowy obraz z przedstawieniem „Adoracji NMP (?)” oraz wyjątkowej klasy prospekt organowy z początku XVIII wieku; zabytek ten stanowi wybitny przykład monumentalnej formy architektonicznej i dekoracji snycerskiej. Z czasów budowy obecnej świątyni pochodzi m.in. rokokowa ambona, którą zalicza się do wspólnej grupy obiektów (wraz z ambonami w Jaćmierzu, Klimkówce i Łączkach Jagiellońskich), wiązanej z jednym warsztatem snycerskim. Wystrój wnętrza dominują jednak nastawy ołtarzowe oraz stalle w prezbiterium powstałe w 1 ćwierci XX wieku, zapewne w jednym warsztacie snycerskim. W obiektach tych artysta eklektycznie połączył elementy stylistyczne wcześniejszych epok; do ołtarzy wprowadził ponadto formę zaczerpniętą z krakowskich szopek bożonarodzeniowych, wykorzystując ją w zwieńczeniach. W 1910 roku snycerz Oryszczak wykonał podobne formalnie ołtarze dla kościoła w Warzycach; dzięki analogiom jego nazwisko można przypisywać również do nastaw kobyłańskich. Wnętrze świątyni dodatkowo zdobią monumentalne malowidła o charakterze figuralno-ornamentalnym, które w obrębie prezbiterium wykonane zostały w 1931 roku przez Władysława Lisowskiego z Sanoka, zaś autorem późniejszych o dekadę dekoracji w nawie jest Stanisław Jakubczyk z Lubatowej. Wystrój wnętrza dopełniają pomniejsze i równie cenne zabytki, takie jak feretrony, rzeźby, obrazy, czy kropielnice. Wyposażenie ruchome kościoła w Kobylanach jest przykładem współistnienia w jednym wnętrzu zabytków sztuki sakralnej powstałych na przestrzeni wieków, odzwierciedlających lokalną historię, tradycję oraz upodobania estetyczne miejscowej społeczności.

Wyposażenie ruchome i malowidła ściennie w kościele parafialnym pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Zręcinie. Wyposażenie wnętrza jest cennym zbiorem dzieł sztuki powstałych od XVIII do początków XX wieku włącznie. Malowidła ściennie i sklepienne pochodzą z lat 80-tych XIX wieku, a przypuszczalnie wykonane została przez Jana Tabińskiego, który wówczas był czynny w tymże kościele. Polichromia ścian ogranicza się do płasko malowanych tła z geometryczno-roślinnymi pasami ornamentów w gładkich okiennych, na słupkach oraz w bordiurach okalających otwory okienne. Dekoracja sklepienia jest bardziej rozbudowana, wprowadzone bowiem tam zostały kompozycje figuralne w ozdobnych obramieniach. Elementem dominującym wystrój wnętrza jest późnobarokowa nastawa ołtarza głównego, pochodząca ze starszej świątyni, a podwyższona po przeniesieniu do obecnego kościoła. Para neogotyckich ołtarzy

bocznych powstała w końcu XIX wieku, wówczas wykonano także jednolitą stylowo ołtarzom ambonę. Prospekt organowy oraz parapet chóru muzycznego utrzymane są w estetyce historyzującej, nawiązującej do klasycyzujących rozwiązań formalnych. Pomniejsze zabytki dopełniają wystrój wnętrza zręcińskiego kościoła. Wyposażenie ruchome tegoż wnętrza stanowi bogatą całość o dużej klasie artystycznej. Przeniesienie do nowego kościoła ważnych historycznie i kultowo obiektów wyposażenia ze starej świątyni, świadczy o potrzebie utrzymania ciągłości historycznej kultywowanej przez społeczność tutejszej Parafii.

Nagrobki na cmentarzach parafialnych w Bóbrce, Kobylanach i Zręcinie.

Na cmentarzu w Bóbrce nagrobki najbardziej wartościowe zlokalizowane są w kwaterze przy kaplicy cmentarnej. Pochodzą one z czwartej ćwierci XIX wieku oraz początku XX wieku. Są to w większości piaskowcowe pomniki w typie *cippus*, zwieńczone krzyżami piaskowcowymi, bądź żeliwnymi. Wśród nich wyróżnia się ponadto pomnik w formie nasypu kamieni zwieńczony krzyżem. Unikatowy charakter posiada kwatery grobów dzieci, gdzie nagrobki przybierają formę pełnych rzeźb klęczących postaci anielskich dzieci. Wartościową kwaterą jest również ta z mogiłami ziemnymi wzbogaconymi żelaznymi krzyżami u wezłowi.

Na cmentarzu w Kobylanach zlokalizowana jest grupa nagrobków i grobowców o znaczeniu historycznym i osób szczególnie zasłużonych. Wśród nich znajdują się XIX-wieczne, kamienne pomniki właścicieli Kobylan, księży oraz powstańca listopadowego. Wysokie wartości artystyczne prezentuje piaskowcowy pomnik w typie obelisku (Kobuzowskiego, zm. w 1868 r.) oraz takiż nagrobek w formie tumbi z płytą epitafijną u wezłowia oraz rzeźbą Chrystusa Ukrzyżowanego (ks. Kruszyny, zm. 1920 r.) Na starszej części cmentarza wydzielona jest ponadto kwatery z mogiłami ziemnymi wzbogaconymi żelaznymi krzyżami u wezłowi.

Cmentarz w Zręcinie umownie dzielony jest na dwie części, starszą i nowszą; pomimo tego w każdej z nich można napotkać na wartościowe przykłady pomników nagrobnych. Na terenie tzw. starego cmentarza na uwagę zasługuje przede wszystkim nagrobek Ignacego Łukasiewicza, prezentujący unikatową, modernistyczną formę tumbi. Na cmentarzu wydzielona jest także kwatery grobów dzieci, z lat 1920-1938. Nagrobki te wzbogacone są pełnymi rzeźbami klęczących postaci anielskich dzieci. W nowej części cmentarza znajdują się nagrobki posiadające wartości historyczne, tak jak np. zespół trzech pomników księży.

Kapliczki. Na terenie gminy Chorkówka zewidencjonowanych jest pięćdziesiąt kapliczek, zlokalizowanych w miejscowościach gminnych. W ten skład wchodzi kapliczki słupowe, domkowe oraz figury przydrożne. Czas powstania wszystkich tych obiektów przypada na cały okres XIX wieku oraz początek XX wieku; zabytki te są dziełami artystów ludowych. Cechuje je swobodna interpretacja elementów stylów historycznych, przy czym wykazują wiele przejawów samorodnej twórczości. Najwięcej zachowanych jest kapliczek słupowych; są to w większości wysmukłych proporcji słupy dwu- i trójkondygnacyjne z półkoliście zamkniętymi wnękami, w których eksponowane są rzeźby świętych. Dużą grupę stanowią także kapliczki domkowe i pseudo-domkowe; wśród nich prócz charakteru ludowego wyróżniają się te o ukierunkowanej stylowo estetyce, np. w Kopytowej i Świerzowej Polskiej znajdują się kapliczki czerpiące ze sztuki neogotyckiej. Kapliczki w formie figur przydrożnych zlokalizowane są głównie w Szczepańcowej i Świerzowej Polskiej; wśród nich wyróżnia się figura św. Agaty w Świerzowej Polskiej, gdzie samo przedstawienie postaci posiada unikatowe modernistyczne opracowanie formy. W Bóbrce znajdują się ponadto dwa pomniki o wartościach historycznych: na terenie Skansenu jest to obelisk upamiętniający budowę pierwszej kopalni ropy naftowej, oraz drugi przydrożny pomnik upamiętniający walki w czasie operacji karpacko-dukielskiej w 1944 roku, znajdujący się przy drodze do Zręcina. Unikatowy charakter posiada kapliczka skrzynkowa w Kopytowej, eksponowana na jednym z przydrożnych drzew.

e. Zabytki archeologiczne.

Gmina Chorkówka położona jest na styku dwóch regionów geograficznych. Jest to średniej wielkości jednostka samorządu terytorialnego, której obszar posiada bardzo bogatą rzeźbę terenu. Południową i centralną jej część znajduje się w obrębie jednostki geograficznej określanej nazwą Pogórze Jasielskie, natomiast jej północno – wschodnia część znajduje się w obrębie Dołów Jasielsko – Sanockich. W zachodniej części tego terenu przepływa rzeka Jasiołka płynąca rozległą doliną, położoną już w granicach Dołów Jasielsko – Sanockich. Rzeka ta wraz z licznymi dopływami, stanowi o dosyć dużej atrakcyjności osadniczej tego terenu zarówno w chwili obecnej, jak i w pradziejach. Korzystne stosunki hydrograficzne, bardzo istotne z punktu widzenia pradziejowego osadnictwa, uzupełnione zostały przez dogodne ukształtowanie terenu z licznymi

łagodnymi i dobrze nasłonecznionymi wzniesieniami (z których najwyższe sięgają ponad 450 m n.p.m.) oraz występującymi tutaj w większości mało kamienistymi glebami gliniastymi, rzadziej brunatnymi i bielicowymi oraz z występującymi w dolinie rzeki żyzniejszymi rędzinami, złożyły się w spłot uwarunkowań stanowiących o atrakcyjności tego terenu dla osadnictwa sięgając od pradziejów aż po czasy współczesne.

Zabytki archeologiczne odkrywane w terenie są materialnymi śladami ludzkiej działalności w pradziejach, a także w okresach historycznych, tworzą one stanowiska archeologiczne wyznaczające miejsca pobytu człowieka w przeszłości na danym obszarze. Podstawą skutecznie i prawidłowo prowadzonej ochrony stanowisk archeologicznych jest wiedza o ich stanie zachowania, pozwalająca podejmować odpowiednie działania konserwatorskie. Należy przy tym pamiętać, że stanowiska archeologiczne w przeciwieństwie do pozostałych kategorii zabytków są szczególnie narażone na zniszczenia nieraz nawet mimowolne, ze względu na to, iż obiekty te są niedostrzegalne (za wyjątkiem grodzisk czy też kurhanów). Dodatkowo postępująca w szybkim tempie zabudowa, intensywne prace rolne, naturalne procesy związane np. z erozją gleby (która zwłaszcza na Pogórzu Jasielskim potrafi oddziaływać bardzo intensywnie) powodują ich postępującą degradację. Przeciwdziałać wyżej nakreślonym procesom ma dokładniejsze rozpoznanie stanowisk, ich ewidencjonowanie a co za tym idzie określenie ich charakteru i dokładnej lokalizacji, a w konsekwencji podejmowanie badań wykopaliskowych na najbardziej zagrożonych zniszczeniem stanowiskach archeologicznych.

Pierwsze stanowiska archeologiczne na terenie gminy rozpoznano w okresie powojennym. Najwcześniej rozpoznane i badane było grodzisko w Bóbrce stan. 11, gdzie w ramach Karpackiej Ekspedycji Archeologicznej działania prowadzono już na początku lat 50-tych XX wieku. Kolejne odkrywane stanowiska wiązały się z działalnością archeologa dr Józefa Janowskiego z ówczesnego Muzeum Okręgowego w Krośnie, który poczynając od lat 50-tych XX wieku prowadził własne badania powierzchniowe, ewidencjonując m.in. osady pradziejowe w Kobyłanach, Kopytowej czy Zręcinie.

Zdecydowana większość stanowisk archeologicznych odkrytych na terytorium Gminy Chorkówka została zlokalizowana w trakcie realizacji ogólnopolskiego programu archeologicznych badań powierzchniowych pn. Archeologiczne Zdjęcie Polski prowadzonych na terenie gminy w latach 80- i 90-tych XX wieku. Powyższa metoda powstawała w latach 70-tych XX wieku, polega ona na inwentaryzowaniu stanowisk archeologicznych według jednolitych zasad penetracji terenowej i dokumentacji dla całego obszaru Polski. Cały kraj został podzielony na obszary AZP o powierzchni około 37,5 km²,

stworzono również obowiązujący wzór Karty Ewidencji Stanowiska Archeologicznego, na której znajdują się podstawowe dane o charakterze i lokalizacji konkretnego stanowiska archeologicznego.

Obszar gminy obejmuje 7 niepełnych obszarów AZP. Stanowiska zlokalizowane na terenie Gminy Chorkówka zewidencjonowano na 7 obszarach: 110-73 badany przez Antoniego Lubelczyka w 1986 roku, 111-72 badany przez Annę Tyniec – Kępińską jesienią 1994 roku i wiosną 1995, 111-73, 112-73 i 113-73 badane powierzchniowo odpowiednio w 1987, 1991 i 1993 roku przez Annę Muzyczuk oraz Jerzego Ginalskiego oraz 112-72 i 113-72 badane przez Jana Gancarskiego w 1997 i 1999 roku.

Łącznie na terenie gminy zewidencjonowano 192 stanowiska archeologiczne (patrz: wykaz na końcu opracowania). Większość z odkrytych stanowisk archeologicznych, dzięki pozyskaniu z ich powierzchni charakterystycznych zabytków ruchomych, została skutecznie wydatowana na konkretną epokę dziejów człowieka. Część stanowisk uzyskała ogólniejsze datowanie na „pradzieje”, bądź ich przynależność kulturowo – chronologiczna w nielicznych przypadkach nie została określona. Większość odkrytych stanowisk to obiekty niewielkie wyznaczone, jako ślady osadnictwa na podstawie nielicznych znalezisk zabytków archeologicznych. Szczegóły dotyczące poszczególnych stanowisk archeologicznych zawarte zostały w wykazie na końcu opracowania. Dokładna lokalizacja stanowisk określona została na kartach gminnej ewidencji zabytków.

Należy tutaj podkreślić, iż spośród stanowisk archeologicznych zlokalizowanych w granicach gminy Chorkówka nie wszystkie posiadają jednakową wartość poznawczą. Do najważniejszych i najcenniejszych należy zaliczyć grodzisko w Bóbrce (stan. 11). Część zewidencjonowanych obiektów należy określić jako posiadającą dużą wartość poznawczą są to zwłaszcza rozległe osady wielokulturowe. Natomiast ślady osadnictwa, gdzie wystąpiły pojedyncze znaleziska archeologicznych zabytków ruchomych klasyfikuje się, jako stanowiska o małej wartości poznawczej. Należy przy tym pamiętać, iż rzeczywista wartość poznawcza danego stanowiska archeologicznego może być miarodajnie określona jedynie na podstawie badań wykopaliskowych.

Całokształt archeologicznego zasobu kulturowego gminy został rozpoznany dotychczas na poziomie dostatecznym. Trzeba tu jednak brać pod uwagę ograniczenia, które wpływają na metodę badań powierzchniowych, a które wiążą się zwłaszcza z trudną dostępnością niektórych partii terenów objętych AZP, np. lasów i ugorów, bądź ogrodzonych terenów przy gospodarskich, które zajmują tereny dogodne do osadnictwa

również w pradziejach. Dużą rolę odgrywa upływ czasu, część stanowisk na przestrzeni lat ulega degradacji na skutek czynników naturalnych, jak erozja bądź działalności ludzkiej związanej na przykład z ekstensywną gospodarką rolną. W związku z powyższym zasobu archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy nie należy uważać za zbiór zamknięty. Zasób ten powinien podlegać cyklicznej weryfikacji poprzez badania powierzchniowe (zwłaszcza terenów objętych AZP w latach osiemdziesiątych) jak i rozpoznawcze badania wykopaliskowe, które najpełniej potrafią udzielić odpowiedzi w kwestii rzeczywistej wartości danego obiektu archeologicznego.

Zdecydowana większość stanowisk zlokalizowanych na terenie gminy to jak już wspomniano ślady osadnictwa, czyli znaleziska pojedynczych archeologicznych zabytków ruchomych, na podstawie których w chwili obecnej nie możliwe jest określenie precyzyjniejszych wartości poznawczych danego stanowiska. Następną kategorią stanowisk wg liczebności są punkty osadnicze, czyli znaleziska kilku lub kilkunastu zabytków pradziejowych, bądź historycznych. Wśród tego rodzaju stanowisk występuje większe zróżnicowanie odnośnie ich wartości poznawczej. Najcenniejszą kategorię stanowisk tworzą osady, cmentarzyska, grodziska, stanowiska te posiadają największy walor poznawczy (określony na podstawie badań powierzchniowych) niejednokrotnie potwierdzony w trakcie prac wykopaliskowych.

W poniżej zaprezentowanym omówieniu przyjęto chronologiczny podział epok pradziejów ludzkości z podaniem ogólnej liczby stanowisk z danej epoki zewidencjonowanych na terenie gminy, wraz z wyszczególnieniem stanowisk najcenniejszych zgodnie z informacjami zawartymi w kratach ewidencyjnych stanowisk.

Najstarszy etap dziejów człowieka przypada na okres określany epoką kamienia, a dokładniej jej dwie pierwsze części tzn. paleolit (starsza epoka kamienia) oraz mezolit (środkowa epoka kamienia). Ówczesne społeczności ludzkie bazowały na „gospodarce” związanej z łowiectwem, zbieractwem i rybołówstwem. Okres ten był najdłuższym etapem rozwoju człowieka trwającym 3 miliony lat. Ogółem na epokę kamienia spośród wszystkich stanowisk archeologicznych z terenu gminy Chorkówka badacze datowali 7 obiektów. Natomiast z wyraźnym wskazaniem na schyłkowy paleolit związanych jest 5 stanowisk archeologicznych: stan. 6 AZP 111-73/100 i 12 AZP 111-72/80 w Kopytowej, stan. 4 AZP 112-72/70 w Sulistrowej, stan. 10 AZP 111-73/71 i 26 AZP 111-73/59 w Żeglach. W powyższych przypadkach odkryto pojedyncze wyroby kamienne wskazujące na takie właśnie datowanie.

Kolejną i zarazem ostatnią część epoki kamienia stanowi neolit (młodsza epoka kamienia) okres upowszechnienia uprawy ziemi i hodowli zwierząt, określane ze względu na swą doniosłość, mianem „rewolucji neolitycznej”. Z epoką tą wiąże się przejście do osiadłego trybu życia i opanowanie technik rzemieślniczych, z których najważniejszą była produkcja naczyń glinianych. Pierwsza penetracja ludzka w neolicie Dołów Jasielsko-Sanockich oraz otaczających ich pogórzy i gór wiązana jest z kulturą pucharów lejkowatych. Jednostka ta wykształciła się na podłożu mezolitycznej ludności trudniącej się zbieractwem oraz łowiectwem, do której przenikały trendy neolitu naddunajskiego. Ludność tej kultury dokonała dużych zmian w środowisku naturalnym odlesiając metodą wypaleniskową duże połacie terenu. Dotychczas na terenie gminy nie badano osad związanych z tą kulturą. Ogółem na okres neolitu datowanych zostało 8 stanowisk archeologicznych do najcenniejszych i najciekawszych osad i znalezisk narzędzi kamiennych należą: stan. 14 AZP 111-72/73 w Faliszówce, stan. 3 AZP 110-73/47 oraz AZP 111-73/10 i stan. 10 AZP 111-73/6 w Świerzowej Polskiej, stan. 6 AZP 111-73/18 w Szczepańcowej, stan. 3 AZP 111-73/77, stan. 5 AZP 111-73/75, stan. 7 AZP 111-73/78, stan. 11 AZP 111-73/70 w Żeglachach.

W epoce brązu nastąpiło rozprzestrzenienie techniki obróbki brązu i upowszechnienie wyrobów z tego surowca. Natomiast gospodarczo kontynuowano wzorce wykształcone w okresie neolitu, zwłaszcza jeśli chodzi o produkcję żywności. Na przełom neolitu i wczesnej epoki brązu na terenie gminy datowanych zostało 27 stanowisk archeologicznych wśród których do ciekawszych należą: Kobylany stan. 4 AZP 112-73/10 i stan. 7 AZP 112-73/13, stan. 17 AZP 112-73/23, 23 AZP 112-73/29, a także stan. 29 AZP 112-73/35, Zręcin stan. 13 AZP 111-73/35. Ogólnie na czasy epoki brązu i okresu halsztackiego z terenu gminy datowano 46 stanowisk archeologicznych. Z tego na wczesną epokę brązu 12, ogólnie na epokę brązu 9, na przełom epoki brązu i okresu halsztackiego 25. Do najciekawszych stanowisk datowanych na wczesną epokę brązu należy zaliczyć: stan. 11 AZP 112-73/65 w Bóbrce, stan. 4 AZP 111-73/96 w Faliszówce, stan. 14 AZP 111-72/82 w Kopytowej, stan. 10 AZP 111-73/6 w Świerzowej Polskiej, stan. 3 AZP 111-73/77 w Żeglachach. Do ciekawszych osad datowanych stricte na epokę brązu zaliczamy: Faliszówka stan. 6 AZP 111-73/99, stan. 5 AZP 111-73/1 w Świerzowej Polskiej, stan. 13 AZP 111-73/35, stan. 15 AZP 111-73/57 i stan. 26 AZP 111-73/54 w Zręcinie, stan. 1 AZP 111-73/81, stan. 13 AZP 111-73/69 w Żeglachach. Wśród licznych stanowisk datowanych na przełom epoki brązu z okresem halsztackim na wyróżnienie zasługują następujące obiekty: Bóbrka stan. 11 AZP 112-73/65, Draganowa stan. 8 AZP 112-72/76, Kobylany stan. 11

AZP 112-73/17, stan. 17 AZP 112-73/23, stan. 23 AZP 112-73/29, stan. 24 AZP 112-73/30 oraz stan. 30 AZP 112-73/36, Sulistrowa stan. 5 AZP 112-72/71 i stan. 9 AZP 112-72/75, Świerzowa Polska stan. 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10, Żeglce stan. 5 AZP 111-73/75, a także stan. 7 AZP 111-73/78.

Odnośnie przynależności kulturowej powyższych stanowisk archeologicznych ciągle mamy do czynienia z sytuacją wymagającą wyjaśnienia. Stan badań i wiedzy na temat sytuacji kulturowej w tej części Podkarpacia, w omawianym okresie dziejów, na chwilę obecną jest jeszcze niezadawalający i znacząco odbiega od stosunkowo dobrze rozpoznanej sytuacji kulturowej obszaru zlokalizowanego na północ od Karpat. Stanowiska archeologiczne datowane na epokę brązu i okres halszacki wyznaczone na podstawie badań powierzchniowych posiadają jedynie ograniczoną wartość poznawczą. Z okresu tego wyraźnie wyróżnia się skupisko stanowisk zlokalizowane w obrębie dołów Jasielsko – Sanockich i ich obrzeży, jednakże rozpoznanie pełnego obrazu sytuacji kulturowej na tym terenie wymaga dalszych intensywnych badań archeologicznych. Niewątpliwie omawiany teren w epoce brązu, a także we wczesnej epoce żelaza podlegał silnym oddziaływaniom zakarpackim.

W okresie przedrzymskim (ostatnie cztery wieki przed Chrystusem) w Europie następował rozwój kultury lateńskiej łączonej z Celtami, a także z silnymi oddziaływaniami ludności celtyckiej na ludy sąsiednie. W okresie tym nastąpił wielki rozkwit technologiczny, przejawiający się zwłaszcza w dziedzinie rolnictwa i rzemiosła. Upowszechniło się m.in. użycie pługu, czy koła do wyrobu naczyń glinianych, a także szeregu narzędzi ułatwiających ludzką pracę. W powszechne użycie zaczęło wchodzić żelazo. Na okres lateński z terenu gminy nie datowano dotychczas żadnych stanowisk archeologicznych. Należy tutaj podkreślić, że z licznymi śladami osadnictwa celtyckiego, datowanymi na okres od III do I w. p.n.e. mamy do czynienia na rozległym terenie w okolicach Sanoka, Górach Bukowych, i części Pogórza Dynowskiego. W związku z tym niewykluczone jest odkrycie w przyszłości pozostałości tego osadnictwa również na terenie gminy Chorkówka. Jednakże na chwilę obecną stan wiedzy dotyczący omawianej kwestii jest nadal niezadawalający i wymaga pogłębionych badań.

Kolejna fala osadnictwa na omawianym terenie wiąże się z okresem rzymskim. Na terenie Polski południowo – wschodniej w pierwszych czterech wiekach naszej ery rozwijała się kultura przeworska, znana ze stanowisk osadowy. Do najczęstszych znalezisk związanych z powyższą jednostką kulturową należą naczynia ceramiczne, przęśliki gliniane, ciężarki tkackie, narzędzia oraz ozdoby. Z okresem rzymskim związany jest

wzrost liczby stanowisk archeologicznych na terenie gminy. Ogółem na te czasy datowanych zostało 41 obiektów. Do najciekawszych stanowisk należą osady: stan. 9 AZP 112-73/112 w Bóbrce, stan. 8 AZP 112-72/76 w Draganowej, stan. 3 AZP 112-73/9 i stan. 4 AZP 112-73/10, stan. 16 AZP 112-73/22 oraz stan. 20 AZP 112-73/26, a także stan. 30 AZP 112-73/36, 33 AZP 112-73/39 i 34 AZP 112-73/40 w Kobylanach, stan. 5 AZP 111-73/101 w Kopytowej, stan. 1 AZP 111-73/91 w Leśniówce, stan. 5 AZP 112-72/71 w Sulistrowej, stan. 10 AZP 111-73/6 i stan. 11 AZP 111-73/7 w Świerzowej Polskiej, stan. 3 AZP 111-73/41, 13 AZP 111-73/35, 14 AZP 111-73/56, 15 AZP 111-73/57, a także stan. 18 AZP 111-73/37 w Zręcinie, stan. 3 AZP 111-73/77 i stan. 22 AZP 111-73/64 w Żeglach.

Od drugiej połowy IV w n.e. przez cały V wiek na terenach Eurazji miały miejsce rozległe ruchy ludnościowe, określane jako „wędrowki ludów” (na terenie gminy Chorkówka nie występują stanowiska archeologiczne datowane na ten okres). W wyniku powyższych przemieszczeń ludnościowych na obecne tereny Polski, w początkach VI w., napłynęła ludność słowiańska. Od tego momentu datuje się początek wczesnego średniowiecza, którego koniec przypada na połowę wieku XIII. Na okres ten datowanych zostało 42 stanowiska archeologiczne. Do najcenniejszych, których wartość została ustalona na podstawie archeologicznych badań powierzchniowych oraz badań archeologicznych należą: Bóbrka stan. 11 AZP 112-73/65, Faliszówka stan. 3 AZP 111-73/95 i stan. 4 AZP 111-73/96, a także stan. 6 AZP 111-73/99, Kobylany stan. 4 AZP 112-73/10, stan. 7 AZP 112-73/13, stan. 10 AZP 112-73/16, stan. 11 AZP 112-73/17 oraz stan. 14 AZP 112-73/20 i stan. 29 AZP 112-73/35, Leśniówka stan. 2 AZP 111-73/92, Sulistrowa stan. 5 AZP 112-72/71, Świerzowa Polska stan. 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10 i stan. 11 AZP 111-73/7, Zręciny stan. 3 AZP 111-73/41, stan. 6 AZP 111-73/44, stan. 13 AZP 111-73/35, stan. 15 AZP 111-73/57, stan. 18 AZP 111-73/37, stan. 20 AZP 111-73/31 oraz stan. 26 AZP 111-73/54, Żeglce stan. 3 AZP 111-73/77, stan. 16 AZP 111-73/34, stan. 20 AZP 111-73/60, a także stan. 22 AZP 111-73/64.

Ogólnie na okres średniowiecza datowano 44 stanowiska archeologiczne, do szczególnie wartościowych zaliczyć trzeba stanowisko nr 1 AZP 112-73/7, nr 2 AZP 112-73/8 oraz nr 7 AZP 112-73/13, a także nr 30 AZP 112-73/36 w Kobylanach. Ponadto stan. 1 AZP 111-73/91 w Leśniówce, Sulistrowa stan. 1 AZP 112-73/1, Świerzowa Polska stan. 10 AZP 111-73/6, stan. 14 AZP 111-73/12, Szczepańcowa stan. 6 AZP 111-73/18, Zręciny stan. 3 AZP 111-73/41, stan. 7 AZP 111-73/45, stan. 22 AZP 111-73/50 oraz stan. 27 AZP

111-73/23, Żeglce stan. 2 AZP 111-73/80, stan. 6 AZP 111-73/74, stan. 7 AZP 111-73/78, stan. 10 AZP 111-73/71.

Z okresem późnego średniowiecza z terenu gminy związane jest 16 stanowisk archeologicznych. Do najcenniejszych zaliczamy: stan. 4 AZP 111-73/96 i stan. 5 AZP 111-73/97, a także stan. 6 AZP 111-73/99 w Faliszówce, stan. 2 AZP 111-73/92 w Leśniówce, Machnówka stan. 1 AZP 111-73/20, Świerzowa Polska stan. 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10, Zręcin stan. 6 AZP 111-73/44, Żeglce stan. 1 AZP 111-73/81 i stan. 18 AZP 111-73/61, a także stan. 20 AZP 111-73/60.

Na okres nowożytny datowano 8 stanowisk archeologicznych, wśród których wyróżnić należy: Kobylany stan. 2 AZP 112-73/8 oraz Machnówka stan. 1 AZP 111-73/20.

Sześćdziesiąt sześć stanowisk archeologicznych uzyskało ogólne określenie na pradzieje wskazujące jedynie na użytkowanie stanowiska w czasach przedhistorycznych. Do cenniejszych osad posiadających takie datowanie zaliczamy: Kobylany stan. 23 AZP 112-73/29 i stan. 24 AZP 112-73/30, Kopytowa stan. 6 AZP 111-73/100, Świerzowa Polska stan. 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10, stan. 10 AZP 111-73/6 oraz stan. 11 AZP 111-73/7, Szczepańcowa stan. 6 AZP 111-73/18, Zręcin stan. 6 AZP 111-73/44, stan. 7 AZP 111-73/45 a także stan. 18 AZP 111-73/37 i stan. 22 AZP 111-73/50 oraz stan. 26 AZP 111-73/54, Żeglce stan. 2 AZP 111-73/80, stan. 3 AZP 111-73/77, stan. 6 AZP 111-73/74, stan. 7 AZP 111-73/78, stan. 10 AZP 111-73/71, stan. 11 AZP 111-73/70, stan. 13 AZP 111-73/69, stan. 16 AZP 111-73/34 oraz stan. 19 AZP 111-73/62.

Nieliczne stanowiska archeologiczne nie posiadają ustalonej chronologii. Niewielka część stanowisk została scharakteryzowana jako stanowiska archiwalne. Odpowiednia adnotacja znajduje się w rubryce „uwagi” w wykazie zamieszczonym na końcu opracowania. Wzmianki o takich stanowiskach znajdują się w literaturze, bądź w archiwach placówek zajmujących się archeologią. Obiekty te zostały rozpoznane przed realizacją akcji Archeologiczne Zdjęcie Polski, przede wszystkim w latach 50- i 60-tych XX wieku. Większość z nich nie posiada ustalonej dokładnej lokalizacji.

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Jednakże pełniejsze rozpoznanie tej kwestii wymagałoby wykonania licznych badań wykopaliskowych. Niezależnie od tego rejonu kumulacji niżej wymienionych stanowisk powinny podlegać ochronie strefowej w dokumentach planistycznych. Z sytuacją taką mamy do czynienia np. na północ od

Kobyłan, gdzie rozległy kompleks stanowisk, położonych w obrębie obszaru AZP 112-73, oznaczonych numerami (miejscowość/nr na obszarze) 7(13), 10(16), 11(17), 12(18), 13(19), 14(20), 15(21), 16(22), 17(23), 18(24), 19(25), 20(26), 21(27), 23(29), 24(30), 25(31), 26(32) wiązać można wstępnie z epoką brązu, a zwłaszcza jej przełomem z okresem halsztackim, tak samo jak z okresem rzymskim oraz z wczesnym średniowieczem. Wszystkie powyższe stanowiska ulokowały się na rozległym garbie terenowym oraz na jego stokach – obszarze bardzo dogodnym dla osadnictwa pradziejowego oraz historycznego. Kolejne kompleksy osadnicze możemy próbować wyodrębnić w obrębie obszaru AZP 111-73, gdzie na przykład w Zręcinie stanowiska nr 3(41), 4(42), 5(43), 6(44) oraz 11(40) tworzyć mogą dużą osadę wstępnie datowaną na średniowiecze, bądź na jego wczesną fazę. Z okresem rzymskim łączymy stanowiska nr 14 AZP 111-73/56 oraz 15 AZP 111-73/57 położone w Zręcinie. Z rozległym neolitycznym kompleksem stanowisk archeologicznych możemy mieć do czynienia również na obszarze AZP 111-73 w miejscowości Żeglce (stanowiska nr 3(77), 4(76), 5(75), 6(74), 7(78), 8(73)). Podobnie z neolitem, a także z epoką brązu oraz okresem rzymskim łączyć możemy zgrupowanie stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie Świerzowej Polskiej (AZP 111-73 stanowiska nr 3(10), 9(5), 10(6), 11(7), 12(8), 13(9)). Z wczesnym średniowieczem można łączyć zgrupowanie stanowisk położonych na terenie Zręcina i częściowo Żeglec w obrębie obszaru AZP 111-73 są to stan. 13(35), 18(37), 19(36) w Zręcinie oraz stan. 15(33), 16(34) w Żeglcach. Należy tutaj podkreślić, że część stanowisk występujących w bliskiej odległości względem siebie datowane zostało na różne epoki pradziejów jak również na czasy średniowiecza, natomiast możliwe, iż również w takich przypadkach mamy do czynienia ze zwartymi kompleksami osadniczymi, jednakże ewentualne wyjaśnienie takich kwestii, jak już wspomniano, wymaga przeprowadzenia rozległych badań archeologicznych.

Do chwili obecnej z terenu gminy Chorkówka wykopaliskowo badane było stanowisko archeologiczne nr 11 AZP 112-73/65 w Bóbrce. Już w 1948 roku pozyskano z jego terenu zabytki archeologiczne. W latach 1951 – 1956 grodzisko badano w ramach Karpackiej Ekspedycji Archeologicznej pod kierunkiem A. Żakiego. W roku 1963 badania prowadził tutaj Józef Janowski z Krosna. Natomiast w 2008 roku ostatnie jak dotychczas badania grodziska prowadził Jan Gancarski z Muzeum Podkarpackiego w Krośnie. W trakcie wszystkich powyższych prospekcji rozpoznaniem objęto wały grodziska, jego majdan oraz poszczególne podgrodzia. Udokumentowano tutaj enigmatyczne pozostałości osadnictwa z epoki brązu oraz osadnictwo wczesnośredniowieczne.

f. Rejestr zabytków

Zgodnie z art. 9 oraz 10 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy lub ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na wniosek właściciela tegoż zabytku lub z urzędu. Wpis do rejestru dokonywany jest jedynie w przypadku możliwości obiektywnego wykazania, że obiekt odpowiada w pełni definicji zabytku zawartej w art. 3 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, a w szczególności dowiedzeniu, iż jego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Rejestr zabytków nieruchomych.

BÓBRKA

- kościół parafialny pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa; A-755 z 09.04.1990 roku.
- ogrodzenie kościelne; A-753 z 15.02.2012 roku.
- I kopalnia ropy naftowej, ob. muzeum – skansen: drewniane dom Łukasiewicza, pochodzący z lat 1850-1870, dom – warsztat mechaniczny z 1864 roku oraz kuźnia. Na terenie muzeum znajdują się także drewniane szyby Franek, Janina, szyb kopanka nr 15 oraz wiertnice ręczne, kotłownia, drewniane kieraty do pompowania, narzędzia wiertnicze i eksploatacyjne; A-1259 z 12.11.1991 roku.
- I kopalnia ropy naftowej: część terenu kopalni i przedsiębiorstwa naftowego; A-1480 z 8.09.2017 roku.

KOBYLANY

- kościół parafialny pw. Narodzenia NMP; A-1161 z 22.11.1948 roku.
- zespół dworsko-parkowy: drewniano-murowany neoklasycystyczny dwór oraz relikty rezydencji Kobyleńskich w otoczeniu parku; A-24 z 05.04.2000 roku.
- pomnik „Cześć Poległym”; A-231 z 03.08.2007 roku.

KOPYTOWA

- dwór, wokół pozostałości parku i teren folwarku; A-1268 z 04.03.1997 roku.

ZREĆCIN

- zespół folwarczny: folwark i spichlerz; *A-1369 z 25.04.1989 roku.*

ŻEGLCE

- zespół dworski: murowany dwór otoczony resztkami parku; *A-57 z 30.01.1985 roku.*

Rejestr zabytków ruchomych.

BÓBRKA

- elementy wyposażenia ruchomego kościoła parafialnego pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa; *B-238 z 28.02.2008 roku:*
 - witraż w prezbiterium z przedstawieniem „Najświętsze Serce Pana Jezusa”,
 - witraż w prezbiterium z przedstawieniem „Świętej Katarzyny”,
 - witraż w prezbiterium z przedstawieniem „Świętej Barbary”,
 - witraże w nawach bocznych z motywem geometrycznym,
 - obraz „Święty Józef”,
 - obraz „Matka Boża z Dzieciątkiem, w typie hodegetrii”,
 - pozytyw organowy ośmiogłosowy,
 - prospekt organowy.
- mechanizm zegara wieżowego w kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa; *B-750 z 26.01.2016 roku.*
- figura przydrożna Świętej Heleny wraz z ogrodzeniem, usytuowana przy kościele parafialnym pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa; *B-630 z 08.10.2013 roku.*

KOBYLANY

- chrzcielnica oraz płyta nagrobna w kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP; *B-433 z 16.06.1970 roku.*
- wyposażenie ruchome wraz z malowidłami w kościele parafialnym pw. Narodzenia NMP; *B-770 z 31.03.2016 roku:*
 - ołtarz główny, wraz z obrazem *Ukrzyżowanie*, rzeźbą *Matki Bożej z Dzieciątkiem*, rzeźbą *Św. Piotra*, rzeźbą *Św. Paweł*, tabernakulum, krzyżem ołtarzowym,

- ołtarz boczny pw. Serca Pana Jezusa, wraz z rzeźbą *Najświętszego Serce Pana Jezusa*,
- ołtarz boczny pw. Świętej Rodziny, wraz z grupą rzeźbiarską *Świętej Rodziny*,
- ołtarz boczny pw. Narodzenia NMP, wraz z obrazem *Adoracja NMP (?) / Adoracja Dzieciątka Jezus (?)*,
- ambona,
- prospekt organowy wraz z instrumentem organowym,
- para bliźniaczych stalli,
- szafa zakrystyjna,
- cykl Stacji Drogi Krzyżowej,
- obraz *Św. Barbara*,
- rzeźba *Krucyfiks*,
- rzeźba *Św. Teresa z Lisieux*,
- płyta nagrobna z herbem Grzymała,
- kropielnica – nadwieszona,
- kropielnica – typu kielichowego,
- feretron z obrazami *Matka Boża Częstochowska* oraz *Św. Stanisław Biskup*,
- feretron z obrazami *Św. Kazimierz Królewicz* oraz *Św. Izydor oracz*,
- feretron z obrazami *Immaculata* oraz *Matka Boża Różańcowa*,
- feretron z obrazami *Dobry Pasterz* oraz *Św. Weronika*,
- feretron z obrazami *Św. Jadwiga* oraz *Św. Maria Magdalena*,
- feretron z rzeźbą *Immaculata*,
- feretron z rzeźbą *Najświętsze Serce Pana Jezusa*,
- malowidła ścienne w prezbiterium,
- malowidła ścienne w nawie.

ZREĆCIN

- wyposażenie kościoła parafialnego pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika:
 - ołtarz główny,
 - ołtarz boczny w nawie południowej,
 - ołtarz boczny w nawie północnej,
 - obraz „Chrystusa Ukrzyżowanego”, tzw. Kobylaris,
 - ołtarz w kaplicy Matki Bożej Różańcowej,
 - ambona,

- cztery konfesjonały,
- epitafium Karola Klobassy Zrenckiego,
- epitafium Ignacego Łukasiewicza,
- feretron z obrazami „Matki Bożej Sokalskiej” oraz „Chrystusa dźwigającego krzyż na Górę Kalwarię”,
- chrzcielnica z czarnego marmuru,
- stalle w prezbiterium,
- lampa srebrna wisząca,
- krucyfiks w kaplicy Matki Bożej Różańcowej,
- kropielnica kamienna,
- kropielnica kamienna,
- stolarka drzwiowa (6 szt.),
- feretron z wizerunkami Matki Bożej,
- szafy zakrystyjne,
- prospekt organowy wraz z instrumentem,
- polichromia ścian, sklepień, filarów wnętrza korpusu kościoła i kaplicy Matki Bożej Różańcowej,
- zespół witraży,
- Stacje Drogi Krzyżowej.

Rejestr zabytków archeologicznych.

BÓBRKA

- stanowisko nr 11, grodzisko wczesnośredniowieczne, AZP 112-73/65; A-27 z 04.03.1949 roku (A-a 1/1990).

KOBYLANY

- stanowisko nr 29, osada wczesnośredniowieczna, AZP 112-73/35; C-59 z 22.12.1994 roku,
- stanowisko nr 24, osada z epoki wczesnego brązu i z epoki żelaza, AZP 112-73/30; C-58 z 22.12.1994 roku,

- stanowisko nr 17, osada z epoki wczesnego brązu i z epoki żelaza, AZP 112-73/23; *C-57 z 21.12.1994 roku,*
- stanowisko nr 14, osada wczesnośredniowieczna, AZP 112-73/20; *C-56 z 21.12.1994 roku,*
- stanowisko nr 4, osada i punkt osadniczy z okresu rzymskiego i z wczesnego średniowiecza, AZP 112-73/10; *C-55 z 21.12.1994 roku.*

7. OCENA ZASOBU ZABYTKOWEGO. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ.

Mocne strony:

- położenie w pobliżu większego miasta powiatowego;
- atrakcyjne krajobrazowo położenie gminy;
- pokaźny zasób zabytków zlokalizowanych na terenie gminy; zabytki prezentujące wysokie wartości historyczne, artystyczne i naukowe oraz o cennych walorach krajobrazowych;
- występowanie na terenie gminy zabytków techniki o ponadregionalnych wartościach: skansenu w Bóbrce;
- znaczące wzbogacenie krajobrazu kulturowego gminy poprzez występowanie licznych obiektów zabytkowych;
- spory zasób pomnikowego drzewostanu na terenie gminy;
- istnienie tzw. miejsc pamięci;
- występowanie zróżnicowanego, ciekawego krajobrazu naturalnego i kulturowego;
- duże walory naturalnego krajobrazu, stanowiące turystyczne atrakcje;
- występowanie licznych szlaków turystycznych i spacerowych w gminie i najbliższej okolicy;
- korzystne warunki rozwoju turystyki ze względu na zachowane dziedzictwo kulturowe i atrakcyjne tereny krajobrazowe;
- chronione środowisko przyrodnicze (obszary Natura 2000);
- aktywność władz samorządowych i silna promocja gminy jako ośrodka turystycznego;
- żywa tradycja – kultywowanie dawnych tradycji i obrzędów na terenie gminy, poprzez istniejące stowarzyszenia.

Słabe strony:

- brak obiektów zabytkowych o najwyższym znaczeniu, przyciągających większą ilość turystów;
- zły stan zachowania nielicznych obiektów zabytkowych;
- brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz planów rewitalizacji i rewitalizacji;
- brak wystarczających nakładów finansowych na ochronę zabytków;

- niedostateczny poziom cyfryzacji zasobów dziedzictwa regionu, pozwalającej na powszechny dostęp do takichże zasobów;
- brak bazy turystycznej i hotelowej.

Szanse:

- położenie w regionie bogatym w tradycję i liczne zabytki, a także w ogromne walory środowiska naturalnego;
- znakomite warunki dla rozwoju różnych form turystyki, np. pieszej i rowerowej, z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego gminy;
- aktywność lokalnych społeczności, mająca na celu kultywowanie dawnych tradycji;
- plenerowe imprezy, rekonstrukcje historyczne, jako element promocji i budowania więzi lokalnych;
- możliwość pozyskiwania środków finansowych na cele związane z ochroną dziedzictwa kulturowego z różnych źródeł.

Zagrożenia:

- powstawanie inwestycji wpływających negatywnie na krajobraz kulturowy;
- wypieranie tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną;
- brak specjalistycznych opracowań mających na celu ochronę krajobrazu kulturowego przed degradacją;
- brak instrumentów wsparcia finansowego opieki nad zabytkami;
- brak bazy turystycznej, skutkujące krótkotrwałym pobytem na terenie gminy i odpływem turystów do ośrodków z lepszą ofertą;
- niedostateczne działania w kierunku pobudzania świadomości lokalnej związanej ze znaczeniem i wartością regionalnego dziedzictwa kulturowego;
- niedostateczne wspieranie i promowanie działań związanych z ochroną i konserwacją zabytków.

8. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE.

Założenia programowe formułowane są na okres czterech lat i umownie przyjmuje się taki okres czasu na ich realizację. Jednakże należy pamiętać, że niektóre z postulatów mają charakter długofalowego działania, przez co nie ma możliwości zrealizowania ich w tak zawężonym przedziale czasowym.

a. Zabytki nieruchome oraz krajobraz kulturowy.

Zgodnie z zapisami ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami, wszelkie działania prowadzone w obrębie obiektów zabytkowych oraz w ich otoczeniu (w granicach wyznaczonych w decyzjach o wpisie do rejestru zabytków) wymagają stosownej decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków. Powyższe uwarunkowanie powinno być uwzględniane we wszelkich decyzjach i dokumentach planistycznych wydawanych na poziomie gminy.

Dla celów ochrony dziedzictwa kulturowego istotne byłoby posiadanie przez gminę studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zagadnienia związane z zabytkami. W opracowaniu takim znaleźć można, obok historii obiektów zabytkowych, ustalenia związane z ich ochroną, potrzebami konserwatorskimi dopasowane indywidualnie dla danego obiektu. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiając poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Jednym z najważniejszych zadań gminy dotyczących zabytków nieruchomych jest poprawne prowadzenie gminnej ewidencji zabytków. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia z dnia 18 marca 2010 r., która weszła w życie 5 czerwca 2010 r., znacznie wzmocniła rolę gminnej ewidencji zabytków, czyniąc z niej źródło prawa miejscowego. Do art. 19 dodano ust. 1 pkt. a, wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej oraz decyzjach

o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Są to zabytki wpisane do rejestru wraz z ich otoczeniem oraz zabytki nieruchome, znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków. Gmina Chorkówka utworzyła gminną ewidencję zabytków; powyższa ewidencja prowadzona jest w formie kart zawierających w szczególności dane umożliwiające identyfikację zabytku. Gminna ewidencja zabytków stanowi część wojewódzkiej ewidencji zabytków, która z kolei jest częścią krajowej ewidencji zabytków prowadzonej przez Generalnego Konserwatora Zabytków. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy. W chwili obecnej głównym zadaniem gminy powinno być prowadzenie monitoringu dotyczącego stanu zachowania obiektów zabytkowych. Dodatkowo powinna być prowadzona aktualizacja zasobów zabytkowych, gdyż zbiór GEZ nigdy nie jest ostatecznie zamknięty. Za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków do ewidencji włącza się wartościowe obiekty dotychczas niezewidencjonowane, natomiast obiekty przekształcone, zdegradowane, bądź nieistniejące należy usuwać z ewidencji.

Kolejnym istotnym czynnikiem wpływającym na jakość ochrony zabytków, jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Podstawowym dokumentem, w oparciu o który prowadzona jest polityka gminy odnosząca się do dziedzictwa kulturowego jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

W gestii gminy pozostaje uzupełnienie, bądź zmiana zapisów obowiązujących w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy Chorkówka; studium zbyt ogólnikowo traktuje temat dziedzictwa kulturowego gminy, w niepełnym wymiarze opracowany został zasób zabytków, np. jedynie część stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy, objęta została ochroną (poprzez oznaczenie na załącznikach graficznych do studium). Należy uaktualnić studium i umieścić w nim pełen wykaz zabytków figurujących w ewidencji zabytków tzn. zabytków nieruchomych i stanowisk archeologicznych. W studium koniecznie powinna zostać wyartykułowana wyjątkowa wartość Muzeum Przemysłu Naftowego i Gazownictwa im. Ignacego Łukasiewicza w Bóbrce obiektu o znaczeniu międzynarodowym, który w pierwszej kolejności powinien zostać wpisany na listę Pomników Historii, a w dalszej pretendować do umieszczenia na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO. Rzetelniejsze opracowanie całości tematyki związanej z dziedzictwem kulturowym będzie się pozytywnie przekładać na jakość ochrony

poszczególnych obiektów zabytkowych oraz na wzrost potencjału turystycznego gminy. Powyższe niedociągnięcia powinny zostać wyeliminowane, a braki uzupełnione.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.

W przypadku tworzenia nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego ochrona zabytków nieruchomości powinna być wyznaczana w zależności od wartości danego obiektu. Zabytki wpisane do rejestru należy obejmować ochroną kilku elementową. Ścisła strefa ochrony konserwatorskiej winna obejmować obiekt i obszar wpisany do rejestru zabytków – działania w jej obrębie powinny zostać uzależnione od decyzji WKZ. Wokół takiej strefy wskazane jest wyznaczanie obszaru, otuliny, mającego na celu ochronę otoczenia obiektu zabytkowego, w granicach opierających się na naturalnym ukształtowaniu terenu, bądź jego aktualnym zagospodarowaniu. W strefie tej powinny zostać wyznaczone rygory dotyczące inwestycji, określające dopuszczalne zagospodarowanie terenu i parametry nowej zabudowy, a także dopuszczalne przekształcenia istniejącej, mające na celu przeciwdziałanie degradacji otoczenia obiektów zabytkowych i zachowanie ich ekspozycji. W obszarach o dużym nasyceniu obiektami zabytkowymi proponuje się wyznaczanie szerszych stref ochrony krajobrazu kulturowego, jednakże ich wyznaczenie powinno się opierać o specjalistyczne opracowania, np. studium wartości kulturowych.

Obiekty znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków należy objąć ochroną punktową. Poza tym zabytki z GEZ należy chronić *in situ*, dotyczy to zwłaszcza kapliczek.

W miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego powinna również być zawarta ochrona ogólnego krajobrazu gminy charakteryzująca się utrzymaniem kompozycyjnej spójności wsi, utrwalaniem historycznych układów zabudowy, poprzez kontynuowanie tradycyjnie ukształtowanych lokalizacji i kompozycji budynków oraz wykorzystywanych form architektonicznych zmierzających do harmonizowania krajobrazu. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego wydawanych przez Urząd Gminy dla terenów, na których znajdują się obiekty zabytkowe ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków, każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną.

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego przygotowywane dla wiatraków powinny uwzględniać ochronę stanowisk archeologicznych, jako większych zwartych kompleksów osadniczych.

Plany odnowy poszczególnych miejscowości powinny w większym stopniu uwzględniać dziedzictwo kulturowe i potrzeby jego ochrony.

Gmina Chorkówka jest właścicielem pozostałości założenia dworsko-parkowego w Żeglach. Należy podjąć działania zmierzające do rewitalizacji budynku dworskiego oraz samego parku; stan zachowania dworu wymusza podjęcie pilnej inicjatywy ze strony zarządcy, zmierzającej do podjęcia prac konserwatorskich, a przede wszystkim znalezienia nowych funkcji użytkowych dla obiektu. Podjęcie prac zatrzyma postępującą degradację obiektu.

Gmina Chorkówka powinna czynić starania zmierzające w kierunku wpisania do rejestru zabytków nieruchomych wartościowych obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Dotyczy to przede wszystkim:

- kościoła parafialnego w Zręcinie, wraz z ogrodzeniem i historycznym otoczeniem,
- kaplic cmentarnych w Bóbrce i Zręcinie,
- dawnego młyna w Zręcinie,
- starej plebanii w Zręcinie,
- spichlerza i starego dworu w Chorkówce.

Działania gminy powinny polegać na zachęcaniu i wspieraniu właścicieli obiektów w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru. Dodatkowo samorząd może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Osobny postulat tyczy się wspomagania dążeń Muzeum w Bóbrce o wpisanie terenu I kopalni ropy naftowej w Bóbrce na listę pomników historii, a docelowo do ujęcia na liście UNESCO.

Warto w tym miejscu wymienić najpilniejsze potrzeby związane z obiektami zabytkowymi wpisanymi do rejestru zabytków województwa podkarpackiego zlokalizowanymi na terytorium gminy. Obiekty te mimo, iż nie wszystkie są własnością gminy, to stanowią jej wizytówkę, a dobry stan ich zachowania oraz właściwe zagospodarowanie powinny stanowić priorytet dla samorządu. W tym celu konieczne jest rozpoznanie najpilniejszych potrzeb konserwatorskich danego zabytku, a także aktualna wiedza na temat ich stanu zachowania. Ponadto na samorządzie spoczywa ustawowy obowiązek zapewnienia warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych dla ochrony dóbr kultury. Samorząd jest zobowiązany do dbania o zabytki, jak również nadzorowania

i eliminowania prac prowadzonych przez inne podmioty, które szkodziłyby substancji zabytkowej. Natychmiastowe reagowanie na brak należytej dbałości właścicieli o bieżące utrzymanie zabytków zapobiegnie degradacji krajobrazu kulturowego.

Poniżej przedstawione zostały najpilniejsze postulaty konserwatorskie dla najważniejszych zabytków gminy Chorkówka.

Kościół parafialny w Bóbrce w ostatnich latach był przedmiotem gruntowych prac konserwatorsko-budowlanych. Niemniej jednak należy obecnie utrzymać zadowalający efekt tych prac, poprzez regularne bieżące konserwacje.

Jak wyżej zauważono, I kopalnia ropy naftowej w Bóbrce, to unikatowe w skali kraju założenie; utrzymywane jest w dobrym stanie, a zabudowania i urządzenia jego poddawane są bieżącym konserwacjom. Tu przypomina się postulat dotyczący dążeń o wpisanie tegoż zabytku na listę pomników historii, a docelowo do ujęcia na liście UNESCO.

Kościół parafialny w Kobylanach zachowany jest w dobrym stanie; wymaga bieżących przeglądów i takichże konserwacji, gruntownych prac wymaga zaś jego wnętrze wraz z polichromią.

Zespół dworsko-parkowy w Kobylanach. Stan budynku dworu można na chwilę obecną określić jako dostateczny. Z dawnego założenia zachował się jedynie staw i kilka okazów pomnikowych dębów w reszcie parku krajobrazowego w stylu angielskim. Budynki folwarczne zostały rozebrane, bądź przekształcone w stopniu uniemożliwiającym ich identyfikację. Założenie w całości wymaga rewitalizacji, zagospodarowania i przypisania budynkowi dworu nowej funkcji oraz dostosowanie obiektu do niej. Budynek dworu również wymaga przeprowadzenia prac konserwatorskich; widać ślady zawilgocenia murów, które to zawilgocenie w pierwszej kolejności należy wyeliminować.

Pomnik „Cześć Poległych” w Kobylanach jest po przeprowadzonej przed kilkoma laty gruntownej konserwacji i restauracji, toteż stan jego zachowania nie budzi zastrzeżeń, należy utrzymywać takiż zadowalający efekt.

Zespół dworsko-parkowy w Kopytowej utrzymywany jest w dobrym stanie; dwór po przeprowadzonych gruntownych pracach jest w bardzo dobrym stanie. Remontu oraz zagospodarowania wymaga sąsiadujący z nim budynek stodoły dworskiej.

Remontu wymagają zabudowania w zespole folwarcznym w Zręcinie; założenie jest przekształcone, budynki współcześnie zagospodarowane, ale z pominięciem zasad sztuki konserwatorskiej; większość obiektów jest nieużytkowana i popada w stan ruiny.

Założenie to wymaga również gruntownego rozpoznania i przebadania, co przełoży się na prawidłowe prowadzenie prac. Rewitalizacji wymagają ponadto resztki parku.

Dwór w Żeglcach, jak już wyżej było napisane, wymaga obecnie najpilniejszej ingerencji. Po ostatnim pożarze utrzymywany jest w stanie ruiny. Należy zmierzać do zmiany tego stanu rzeczy, poprzez przeprowadzenie gruntownego remontu, z odtworzeniem dachu i układu wnętrza oraz przystosowania obiektu do nowej funkcji.

Odrębny postulat tyczy się cmentarzy rzymskokatolickich. Należy na bieżąco wykonywać prace porządkowe na terenie tychże założeń, chronić ich pierwotny układ oraz zabezpieczać przed zniszczeniem najbardziej zdegradowanych nagrobków.

Ważnym zadaniem gminy powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. Samorząd winien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych. Równie istotne jest, aby na stronie internetowej gminy Chorkówka znalazły się aktualne informacje związane z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, WFOŚiGW) na zabezpieczenie i remont tych obiektów.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy zabytkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- opracowania studium wartości kulturowych,
- monitorowania stanu zachowania obiektów zabytkowych figurujących w GEZ.
- prowadzenia cyklicznej aktualizacji zasobów gminnej ewidencji zabytków,
- przeprowadzenia aktualizacji studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, zgodnie z przedstawionymi w niniejszym rozdziale wytycznymi,
- kreowania poprawnej polityki przestrzennej w odniesieniu do obiektów zabytkowych i krajobrazu kulturowego w miejscowych planach

zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego, zgodnie z zaprezentowanymi wyżej wytycznymi,

- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów posiadających szczególną wartość,
- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania cennych zabytków z terenu gminy,
- przeznaczania środków finansowych na prace prowadzone przy obiektach zabytkowych.

b. Zabytki ruchome.

Ruchome zabytki z terenu gminy Chorkówka, to przede wszystkim zabytki o charakterze sakralnym, tj. wyposażenie i wystrój malarski kościoła parafialnego w Bóbrce, Kobylanach i Zręcinie, a nadto pomniki nagrobne usytuowane na cmentarzach wyznaniowych oraz kapliczki.

Najpilniejszym zadaniem dla gminy Chorkówka powinno być przeznaczanie środków finansowych z własnego budżetu na dofinansowanie prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych. Samorząd także powinien wspierać działania właścicieli zabytków zmierzające do pozyskiwania środków zewnętrznych na działania konserwatorskie przy tychże zabytkach.

Wyposażenie ruchome wnętrza dawnego kościoła parafialnego w Bóbrce jedynie w części jest chronione prawnie na mocy wpisu do rejestru zabytków. Dlatego też Gmina Chorkówka winna czynić działania kierunkowo zmierzające do wpisania do rejestru zabytków wartościowych obiektów zabytkowych, które dotychczas nie znalazły się w rejestrze. Działalność gminy w tej kwestii skupić powinna się na zachęcaniu i wspieraniu zarządcy zabytku w dążeniu do wpisania zabytków do rejestru, przy jednoczesnym uwrażliwianiu i uświadamianiu na dobro narodowe, na które składają się drobne zabytki. Dodatkowo gmina może partycypować w tworzeniu opracowań historycznych związanych z danym obiektem.

Wyposażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego w Kobylanach wymagają podjęcia kompleksowych prac o charakterze konserwatorskim i restauratorskim.

W obrębie polichromii ściennej konieczne jest poprzedzenie właściwych prac wykonaniem badań układu nawarstwień.

Wyposażenie i wystrój malarski kościoła w Zręczynie od wielu lat jest przedmiotem prowadzonych prac. Obecnie do konserwacji pozostał jedynie instrument organowy; gmina winna współfinansować to zadanie, celem umożliwienia pełnego zakończenia wieloletniej inwestycji.

Do rejestru zabytków ruchomych województwa podkarpackiego powinny zostać wpisane:

- w/w wyposażenie ruchome i wystrój malarski kościoła parafialnego w Bóbrce, dotychczas nie objęte wydanymi decyzjami rejestrowymi;
- kamienne nagrobki zlokalizowane na terenie cmentarzy rzymskokatolickich w Bóbrce, Kobyłanach i Zręczynie;
- pomnika nagrobnego Ignacego Łukasiewicza na cmentarzu w Zręczynie.
- najwartościowszych przykładów kapliczek z terenu gminy.

Pod rozwagę należy wziąć również kapliczki, jako że indywidualne wpisanie do rejestru zabytków ruchomych najbardziej wartościowych przykładów tej, tzw. małej architektury, przyczyniłoby się do wzmocnienia ich ochrony prawnej *in situ* oraz pozwoliłoby na prawidłowy nadzór nad prowadzonymi w przyszłości pracami konserwatorskimi, a ponadto otworzyłoby szerokie możliwości pozyskiwania publicznych środków finansowych z przeznaczeniem na prace konserwatorsko-restauratorskie.

Obecnie wszystkie kapliczki z terenu gminy Chorkówka chronione są na podstawie ujęcia w gminnej ewidencji zabytków. W większości zlokalizowane są one na posesjach prywatnych, niemniej jednak stanowią nieodłączny element krajobrazu kulturowego, tak więc Gmina Chorkówka winna wspierać ich zachowanie i konserwację, a w efekcie uzgadniać z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków wszelkie zgłoszone wcześniej przez właścicieli zamierzenia planowane do realizacji przy tychże zabytkach. Ich ochronę dodatkowo można wzmocnić, prócz odrębnego wpisu do rejestru, poprzez odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. Wszystkie kapliczki należy bezwzględnie chronić *in situ*, ich przemieszczenia możliwe są jedynie tylko w ciągu ulic i w obrębie działki, jeżeli zaistnieje uzasadnione niebezpieczeństwo, np. związane z przebudową drogi. Ważne jest również zachowanie w procesie konserwacji bryły i materiału, z jakiego powstał dany obiekt.

Zabytkowe nagrobki na terenie gminy Chorkówka zachowane są w obrębie trzech rzymskokatolickich cmentarzy. Zarządcy tychże założeń często nie mają dość chęci, by

podjąć trud zabezpieczenia i zachowania tak cennych zabytków na rzecz potomnych. Dlatego w gestii Gminy winno być występowanie z upoważnienia właściciela, w celu podjęcia inicjatyw założenia stowarzyszeń skupiających się na ratowaniu zabytkowych nagrobków. Należy bowiem wziąć pod uwagę, że na cmentarzach na terenie gminy znajduje się stosunkowo duża grupa wartościowych pomników, które obecnie są opuszczone, a co za tym idzie – w znacznym stopniu zdegradowane. Stowarzyszenia takie miałyby na celu pozyskiwanie środków na konserwację, uzyskiwanie wymaganych pozwoleń oraz koordynowanie i prowadzenie nadzoru inwestorskiego zadania. Należałoby przy tej okazji wytypować najbardziej cenne nagrobki z poszczególnych cmentarzy i wnioskować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o objęcie ich ochroną prawną na mocy wpisu do rejestru zabytków ruchomych. W pierwszej kolejności jednak ze wszech miar ważniejsze wydaje się być podjęcie działań, zmierzających do zabezpieczenia najbardziej narażonych na degradację pomników, a dopiero w dalszych etapach do kompleksowej konserwacji tychże obiektów.

Podsumowując powyższe postulaty, najpilniejsze wnioski dotyczą:

- współfinansowania prac konserwatorskich prowadzonych przy zabytkach ruchomych,
- wspierania inicjatyw zmierzających do założenia stowarzyszeń mających na celu ratowanie zabytkowych nagrobków,
- uzgadniania wszelkich działań prowadzonych przy kapliczkach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków,
- ustalenia ochrony kapliczek na podstawie zapisów w mpzp,
- wspierania działań zmierzających do wpisania do rejestru zabytków województwa podkarpackiego obiektów ruchomych posiadających szczególne wartości, m.in. kapliczek, nagrobków, wyposażenia kościołów,
- wspierania działań zmierzających do poprawy stanu zachowania oraz do podejmowania prac konserwatorskich przy cennych zabytkach ruchomych z terenu gminy.

c. Zabytki archeologiczne.

Podstawę i priorytet w opiece nad zabytkami archeologicznymi gminy Chorkówka winno stanowić należyte prowadzenie ewidencji stanowisk archeologicznych. Dokładne rozpoznanie lokalizacji, zasięgu i charakteru stanowisk archeologicznych stanowi kluczowy element poprawnie sprawowanej opieki nad tego typu zabytkami. W tym celu konieczne jest posiadanie gminnej ewidencji zabytków składającej się z kart adresowych stanowisk archeologicznych opracowanych w oparciu o zasoby wojewódzkiej ewidencji zabytków w postaci zbioru kart KESA powstałych w trakcie realizacji programu Archeologiczne Zdjęcie Polski.

Ważnym elementem poprawnie sprawowanej opieki nad zabytkami archeologicznymi są ponowne weryfikacyjne badania powierzchniowe obszarów AZP, zlokalizowanych na terenie gminy, zwłaszcza tych rozpoznanych w latach 80-tych XX w. Jak już wspomniano w niniejszym opracowaniu wykaz stanowisk archeologicznych w obrębie gminy nie stanowi zbioru zamkniętego. Stanowiska archeologiczne podlegają dużo silniejszym przeobrażeniom niż pozostałe kategorie obiektów zabytkowych. Wpływ mają na to między innymi czynniki naturalne: erozja gleby powodująca degradację stanowisk, czy przeobrażenie powodujące utrudnienia w obserwacji stanowisk, poprzez zarastanie ich powierzchni na skutek ugorowania pól oraz czynniki ludzkie: często nieświadome niszczenie stanowisk poprzez ich zabudowę itd. Z powyższych względów cykliczna weryfikacja zasobu zabytków archeologicznych gminy jest koniecznością, tylko dzięki temu możliwe jest formułowanie poprawnych postulatów dotyczących ochrony oraz definiowanie istniejących zagrożeń dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy. Zadanie to w głównej mierze spoczywa na Wojewódzkim Konserwatorze Zabytków, udział gminy powinien polegać na wsparciu finansowym przedsięwzięć zmierzających do weryfikacji zasobu stanowisk archeologicznych z terenu gminy.

Należy tutaj podkreślić, że zagadnienia związane z pradziejami oraz historią gminy nie zostały dotychczas kompleksowo opracowane. Gmina nie posiada studium wartości kulturowych, dokumentu całościowo obejmującego zakres tematów związanych z dziedzictwem kulturowym. Gdzie można znaleźć precyzyjnie opracowane wartościowanie stanowisk archeologicznych (tworzone na podstawie zrealizowanych archeologicznych badań wykopaliskowych i powierzchniowych), z wyznaczeniem stref ochronnych ustalanych indywidualnie dla danego obiektu bądź grupy stanowisk. Dokumentacja ta posiada duże znaczenie w kontekście opracowywania dokumentów

planistycznych (studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, decyzje o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego) znacznie ułatwiają poprawne kreowanie polityki gminy w odniesieniu do obiektów zabytkowych.

Z poziomu gminy jednym z najistotniejszych czynników wpływających na jakość ochrony stanowisk archeologicznych, jest jej prawidłowe uwzględnianie w ramach planowania przestrzennego, zgodnie z kompetencjami jednostek samorządu terytorialnego. Jednym z istotnych dokumentów tworzącym zręby polityki gminy związanej z ochroną stanowisk archeologicznych jest studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Podkreślić tutaj należy, iż zapisy dotyczące stanowisk archeologicznych w funkcjonującym studium potraktowane zostały bardzo pobieżnie i wymagają zmian i uzupełnień. W dokumencie tym przedstawiono niepełny stan archeologicznego dziedzictwa nie wymieniono tutaj żadnych stanowisk archeologicznych, chociaż powinien się tutaj znajdować ich pełny wykaz. Studium wymaga w tym względzie aktualizacji. Ponadto brak jest tam zapisów walorujących ochronę stanowisk archeologicznych. Konieczne jest tutaj sformułowanie zapisów o bezwzględnej potrzebie zachowania i ochrony obiektów najcenniejszych posiadających własną formę terenową jak grodzisko w Bóbrce a także pozostałych stanowisk wpisanych do rejestru zabytków. Natomiast w odniesieniu do pozostałych stanowisk figurujących w ewidencji należy ustanowić zapisy o nakazie prowadzenia badań archeologicznych w przypadku realizacji jakichkolwiek inwestycji w ich obszarze. Dodatkowo na załącznikach graficznych zupełnie nie oznaczono stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych jako ślady osadnictwa i punkty osadnicze co zupełnie eliminuje jakąkolwiek ich ochronę w studium, mankament ten wymaga stosownego uzupełnienia.

Zgodnie z zapisem art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami jedną z form ochrony zabytków jest ustalenie odpowiednich zapisów w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy i decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego. W przypadku miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego stanowiska archeologiczne winny być dokładnie oznaczone na załącznikach graficznych do planu, natomiast w jego tekście powinny znaleźć się zapisy ustanawiające ochronę konserwatorską i nakazujące uzgadnianie zamierzeń inwestycyjnych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Odnośnie decyzji o warunkach zabudowy i lokalizacji inwestycji celu publicznego, wydawanych przez

Urząd Gminy, dla terenów na których zlokalizowano stanowiska archeologiczne (rozpoznanie powinno się opierać na gminnej ewidencji zabytków), każdorazowo należy je uzgadniać z urzędem konserwatorskim, który narzuci odpowiednie uwarunkowania związane z ich ochroną. Jednym z pozytywnych aspektów uwzględniania ochrony stanowisk archeologicznych w planowaniu przestrzennym jest wiedza przydatna właścicielom oraz potencjalnym inwestorom planującym działalność w obrębie bądź sąsiedztwie stanowisk archeologicznych. Uwzględnianie istniejących uwarunkowań konserwatorskich, związanych z ochroną stanowisk archeologicznych, w procesie planowania inwestycyjnego skutkuje ochroną już na etapie koncepcyjnym (świadomość poniesienia kosztów badań archeologicznych bądź projektowanie inwestycji poza strefą ochrony konserwatorskiej). Należy tutaj pamiętać, że w przypadku potwierdzenia, w wyniku badań archeologicznych wykonywanych w miejscu prowadzonej inwestycji, obecności wyjątkowo cennych obiektów archeologicznych, może zaistnieć konieczność przemianowania terenu w części lub w całości w strefę ścisłej ochrony reliktyw archeologicznych, co w konsekwencji może skutkować zakazem wszelkiej działalności budowlanej. W razie zaistnienia takiej sytuacji, ze względu na rangę dokonanych odkryć, Wojewódzki Konserwator Zabytków powinien wpisać teren do rejestru zabytków, nadając mu tym samym status najwyższej ochrony. Biorąc powyższe pod uwagę zaleca się minimum inwestowania w obszarze stanowisk archeologicznych, zwłaszcza tych najcenniejszych.

Na szczególną uwagę zasługują stanowiska charakteryzujące się dużą oceną wartości poznawczej. Trzeba przy tym pamiętać, że stanowiska te zostały wytypowane w zdecydowanej większości jedynie na podstawie zapisów z kart ewidencyjnych. Duża liczba zabytków ruchomych zebranych z powierzchni stanowiska w trakcie badań powierzchniowych może świadczyć o dużym zniszczeniu stanowiska archeologicznego, natomiast mniejsza liczba zabytków może wskazywać na lepszy stan zachowania obiektu. Rzeczywistą ich wartość mogą określić dopiero wykopaliskowe badania archeologiczne. Najcenniejsze stanowiska archeologiczne z terenu gminy Chorkówka wymienione zostały w niniejszym opracowaniu przy okazji opisu zasobu dziedzictwa archeologicznego gminy. Dodatkowo odpowiednia adnotacja o szczególnej wartości stanowiska została również umieszczona w wykazie stanowisk na końcu Gminnego Programu Opieki Nad Zabytkami.

W przypadku prowadzenia prac ziemnych na obszarze wszelkiego rodzaju stanowisk archeologicznych należy realizować wyprzedzające daną inwestycję ratownicze badania archeologiczne. Dodatkowo w najbliższym otoczeniu stanowisk najcenniejszych,

wymienionych w wykazie, należy bezwzględnie przeprowadzić ścisły nadzór archeologiczny (granice poszczególnych stref powinny zostać ustalone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego bądź każdorazowo w decyzjach o warunkach zabudowy lub inwestycji celu publicznego).

Całkowity zakaz zabudowy powinien obowiązywać w obrębie i otoczeniu stanowisk archeologicznych (wyznaczonym w dokumentach planistycznych) posiadających własną formę terenową na chwilę obecną z terenu gminy Chorkówka takim stanowiskiem jest Bóbrka stan. 11 AZP 112-73/65.

Niektóre stanowiska, ze względu na bliską odległość względem siebie i w miarę jednolity horyzont czasowy zdają się łączyć w większe kompleksy osadnicze. Stanowiska te w rzeczywistości tworzyć mogą jedną dużą osadę. Z sytuacją taką mamy do czynienia np. na północ od Kobylan gdzie rozległy kompleks stanowisk, położonych w obrębie obszaru AZP 112-73, oznaczonych numerami (miejscowość/nr na obszarze) 7(13), 10(16), 11(17), 12(18), 13(19), 14(20), 15(21), 16(22), 17(23), 18(24), 19(25), 20(26), 21(27), 23(29), 24(30), 25(31), 26(32) wiązać można wstępnie z epoką brązu a zwłaszcza jej przełomem z okresem halsztackim tak samo jak z okresem rzymskim oraz z wczesnym średniowieczem. Wszystkie powyższe stanowiska ulokowały się na rozległym garbie terenowym oraz na jego stokach – obszarze bardzo dogodnym dla osadnictwa pradziejowego oraz historycznego. Kolejne kompleksy osadnicze możemy próbować wyodrębnić w obrębie obszaru AZP 111-73, gdzie na przykład w Zręcinie stanowiska nr 3(41), 4(42), 5(43), 6(44) oraz 11(40) tworzyć mogą dużą osadę wstępnie datowaną na średniowiecze bądź na jego wczesną fazę. Z okresem rzymskim łączymy stanowiska nr 14 AZP 111-73/56 oraz 15 AZP 111-73/57 położone w Zręcinie. Z rozległym neolitycznym kompleksem stanowisk archeologicznych możemy mieć do czynienia również na obszarze AZP 111-73 w miejscowości Żeglece (stanowiska nr 3(77), 4(76), 5(75), 6(74), 7(78), 8(73)). Podobnie z neolitem a także z epoką brązu oraz okresem rzymskim łączyć możemy zgrupowanie stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych na terenie Świerzowej Polskiej (AZP 111-73 stanowiska nr 3(10), 9(5), 10(6), 11(7), 12(8), 13(9)). Z wczesnym średniowieczem można łączyć zgrupowanie stanowisk położonych na terenie Zręcina i częściowo Żeglec w obrębie obszaru AZP 111-73 są to stan. 13(35), 18(37), 19(36) w Zręcinie oraz stan. 15(33), 16(34) w Żeglcach. Mając to na uwadze należy ustanowić strefy obserwacji archeologicznej (w studium oraz mpzp), gdzie wszelkie prace ziemne realizowane będą pod nadzorem archeologicznym.

Szczególnie ochronie konserwatorskiej powinny podlegać stanowiska narażone na zniszczenie przez prace ziemne realizowane w ramach działalności inwestycyjnej. W tych przypadkach, już na etapie wstępnych koncepcji, pracownicy gminy odpowiedzialni za wydawanie decyzji o warunkach zabudowy bądź lokalizacji inwestycji celu publicznego bądź inwestorzy powinni występować do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o wydanie zaleceń i uwarunkowań koniecznych do spełnienia w związku z realizowaną inwestycją. Natomiast Wojewódzki Konserwator Zabytków może nakazać wykonanie, poprzedzających inwestycję, archeologicznych badań wykopaliskowych. Powyższy postulat ma szczególne znaczenie w kontekście dużej presji inwestycyjnej której podlegają tereny położone w pobliżu Krosna. Rozrastająca się tutaj zabudowa jednorodzinna, która ze względu na bliskość miasta, widoczna jest zwłaszcza na terenie Świerzowej Polskiej oraz Zręcina, stanowi duże zagrożenie dla wielu stanowisk archeologicznych a także wskazanych powyżej kompleksów osadniczych.

Niezależnie od działalności inwestycyjnej, stanowiska zewidencjonowane na podstawie licznych zabytków ruchomych, zebranych w trakcie badań powierzchniowych, (co stanowi przesłankę na temat silnej degradacji stanowiska archeologicznego w następstwie naturalnej erozji bądź głębokiej orki), należy typować w pierwszej kolejności do ratowniczych badań wykopaliskowych. Dodatkowo postuluje się także przeprowadzenie planowych badań archeologicznych, ukierunkowanych na wyjaśnienie kwestii spornych dotyczących konkretnej problematyki np. szersze rozpoznanie osadnictwa neolitycznego, osadnictwa z epoki brązu i wczesnej epoki żelaza a także osadnictwa z okresu rzymskiego czy też wczesnego średniowiecza.

Z terenu gminy Chorkówka, ze względu na bardzo wysoką wartość poznawczą do rejestru zabytków wpisano stanowisko nr 11 w Bóbrce (AZP 112-73/65) oraz pięć stanowisk w Kobylanach: nr 29 (AZP 112-73/35), nr 24 (AZP 112-73/30), nr 17 (AZP 112-73/23), nr 14 (AZP 112-73/20) oraz nr 4 (AZP 112-73/10).

Dodatkowo, na chwilę obecną, do objęcia ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków, ze względu na bardzo dużą wartość poznawczą, zakwalifikować można następujące stanowiska archeologiczne: stan. 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10 i stan. 10 AZP 111-73/6 w Świerzowej Polskiej, stan. 3 AZP 111-73/41, stan. 14 AZP 111-73/56 i stan. 15 AZP 111-73/57 w Zręcinie. Wszystkie będące rozległymi wielokulturowymi osadami, wyznaczonymi na podstawie dużej liczby znalezisk zabytków archeologicznych.

W przypadku pozostałych cennych stanowisk, dopiero realizacja badań archeologicznych potwierdzająca w pełni ich wartość i konieczność zachowania „in situ”

mogłaby stanowić podstawę do wpisu obiektów, do rejestru zabytków województwa podkarpackiego. W obecnym stanie rzeczy wystarczająca jest ochrona ustanawiana na podstawie art. 7 ust. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. tj. *ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.*

Podsumowując powyższe najpilniejsze postulaty to:

- wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących terytorium gminy.
- poprawienie i uaktualnienie zapisów studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego odnoszących się do archeologicznego dziedzictwa kulturowego gminy.
- realizowanie poprawnej ochrony stanowisk archeologicznych, zgodnie z powyższymi wytycznymi, w opracowywanych miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, decyzjach o warunkach zabudowy oraz decyzjach o lokalizacji inwestycji celu publicznego.
- objęcie ścisłą ochroną stanowisk archeologicznych nr: 3 AZP 110-73/47 i 111-73/10 i stan. 10 AZP 111-73/6 w Świerzowej Polskiej, stan. 3 AZP 111-73/41, stan. 14 AZP 111-73/56 i stan. 15 AZP 111-73/57 w Zręciniu.
- wspieranie działań zmierzających do realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk szczególnie narażonych na zniszczenie oraz wspieranie badań prowadzących do rozpoznania istotnych zagadnień związanych z pradziejami regionu.
- informowanie potencjalnych inwestorów o realizacji inwestycji w obrębie stanowisk archeologicznych, już na etapie koncepcyjnym.
- objęcie prawną formą ochrony zabytków wskazanych w niniejszym opracowaniu pradziejowych kompleksów osadniczych na terenie Kobylan, Świerzowej Polskiej, Zręcina i Żeglec.

d. Rozpoznanie, dokumentowanie i popularyzowanie zasobów dziedzictwa kulturowego.

Ważnym zadaniem gminy powinno być wspieranie działań zmierzających do lepszego rozpoznania zasobu dziedzictwa kulturowego na terenie podległym samorządowi, a także jego właściwe udokumentowanie i popularyzowanie. Działania takie w prostej linii prowadzą do kształtowania pozytywnego podejścia lokalnych społeczności do kwestii ochrony zabytków. Dodatkową korzyścią może być wzrost świadomości na temat wykorzystywania potencjału dziedzictwa kulturowego dla ekonomicznego wzrostu regionu i tworzenia nowych miejsc pracy oraz marki turystycznej. Główne działania samorządu w tej materii powinny się opierać na szeregu działań:

- Prowadzeniu monitoringu i cyklicznej weryfikacji zasobów gminnej ewidencji zabytków (wykreślenie obiektu z GEZ wymaga konsultacji z WUOZ).
- Utworzeniu komputerowej bazy zabytków figurujących w gminnej ewidencji zabytków i umieszczenie jej na stronach internetowych gminy.
- Tworzeniu i wspieraniu (m.in. finansowym) inicjatyw zmierzających do specjalistycznego rozpoznania poszczególnych najcenniejszych obiektów zabytkowych i powstaniu opracowań konserwatorskich uwzględniających indywidualne potrzeby poszczególnych obiektów.
- Tworzeniu i wspieraniu inicjatyw mających na celu popularyzowanie wiedzy o historii i zabytkach regionu poprzez wydawnictwa popularnonaukowe.
- Współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych w celu ich udostępnienia dla zwiedzających.
- Wspieraniu i współpracy ze stowarzyszeniami lokalnymi (np. koła gospodyń wiejskich), mającymi na celu zachowanie tradycji i kultury regionu.
- Współpracy ze szkołami funkcjonującymi na terenie gminy, zmierzającej do upowszechnienia wiedzy o dziedzictwie kulturowym regionu wśród dzieci i młodzieży.
- Rozbudowaniu strony internetowej gminy, poprzez umieszczenie tam szerokiej informacji związanej z historią i zabytkami gminy, a także mapy przedstawiającej lokalizację zabytków i miejsc wartych odwiedzenia.
- Wzbogaceniu infrastruktury turystycznej o ścieżki rowerowe, miejsca wypoczynku na szlakach, tablice informacyjne i punkty widokowe.
- Organizacji imprez plenerowych promujących dziedzictwo kulturowe regionu.

- Organizacji szkoleń dla pracowników gminy odpowiedzialnych za opiekę i ochronę dziedzictwa kulturowego.
- Wspieraniu i promocji tradycyjnych form dawnej produkcji m.in. kowalstwa, bednarstwa, miodowarstwa itp.

9. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Zakłada się, że zadania określone w "Gminnym Programie" będą realizowane w wyniku następujących działań:

1. Wspólne działanie władz gminy Chorkówka z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi.

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne – np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;
- b) finansowe – należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe – realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne – działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.

Obowiązującym wyznacznikiem sposobu finansowania opieki nad zabytkami są zasady zawarte w rozdziale 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Nakładają one obowiązek finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku na osobę fizyczną, lub inną jednostkę organizacyjną, w tym także na jednostki z sektora finansów publicznych, posiadające tytuł prawny do zabytku.

Zadania związane z opieką nad zabytkami mogą być finansowane, m.in. z następujących źródeł:

- Z budżetu gminy Chorkówka – finansowanie dotyczy obiektów będących własnością gminy lub pozostających w trwałym zarządzie jej jednostek lub zakładów budżetowych, a także obiektów nie będących własnością gminy. Zasady udzielania dotacji powinny zostać zawarte w prawie lokalnym.
- Z budżetu Marszałka Województwa Podkarpackiego w ramach przyznanej dotacji na prace zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/kultura/zabytki/dotacje>)
- Z budżetu Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków na prace, zgodne z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (www.wuozprzemysl.pl)
- Z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach dotacji przyznanej zgodnie z art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. w oparciu o ogłaszane corocznie przez Ministerstwo aktualne programy. (www.mkidn.gov.pl)
- Z dotacji unijnych (<http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/fue/fundusze>) w ramach:
 - a. Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego.
 - b. Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.
 - c. Norweskiego Mechanizmu Finansowego.
- Z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (http://www.wfosigw.pl/stefa-beneficjenta/obsługa_beneficjentow), środki finansowe mogą być przeznaczane na przedsięwzięcia związane z utrzymaniem i zachowaniem parków objętych ochroną na podstawie przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

**11. 1. WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH GMINY CHORKÓWKA
NIEWPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW**

MIEJSCOWOŚĆ	MIEJSCE	OBIEKT	DATOWANIE
<i>BÓBRKA</i>	cmentarz	kaplica	1875-1899
	nad rzeką obok Ruchu	kapliczka	1893
	obok nr 223	kapliczka	1891
	obok nr 39	kapliczka	1840
	przed kościołem	figura przydrożna	1892
	przy drodze do Zręcina	kapliczka	1902
	przy drodze do Zręcina	kapliczka	1903
	przy drodze do Zręcina	Pomnik upamiętniający walki w czasie operacji karpacko-dukieleńskiej	1944
		cmentarz rzymskokatolicki	
<i>CHORKÓWKA</i>		spichlerz	1850-1875
	obok nr 77	kapliczka	1875-1899
	obok restauracji	kapliczka	1800-1850
<i>DRAGANOWA</i>	nr 188	kapliczka	1875-1900
	„górką koło Delimacików”	kapliczka	XIX/XX w.
<i>FALISZÓWKA</i>	obok nr 160	kapliczka	mur
	obok nr 167	kapliczka	mur
	od strony Kopytowej	kapliczka	mur
<i>KOBYLANY</i>	obok nr 12	kapliczka	1800-1850
	naprzeciw nr 191	kapliczka	1800-1850
	naprzeciw nr 211	kapliczka	1800-1850
	obok nr 327	kapliczka	1800-1850
		cmentarz rzymskokatolicki	
<i>KOPYTOWA</i>	naprzeciw nr 18	kapliczka skrzynkowa	1900-1925

	nr 25	dom	1900-1925
	obok nr 58	kapliczka	1800-1850
	nr 6	kapliczka	1890-1910
	nr 60	szkoła	1910
	nr 77	kapliczka	1875-1899
	naprzeciw domu nr 144	kapliczka	4 ćw. XIX w.
MACHNÓWKA	obok nr 1	kapliczka	1935
	obok domu nr 29	kapliczka	1875
SULISTROWA		szkoła	1900-1925
	naprzeciw nr 1/ obok nr 3	kapliczka	1900-1925
	obok nr 39	kapliczka	1900-1925
SZCZEPAŃCOWA	nr 107	kuźnia	1875-1899
	obok nr 125	kapliczka	1900
	nr 162	kapliczka	1890-1910
	nr 166	kapliczka	1899
	nr 67	kapliczka	1901
	nr 69	figura przydrożna	1907
ŚWIERZOWA POLSKA	nr 11, przy moście/ ob. ul. Nadbrzeżna 3	kapliczka	1890-1910
	nr 183 obok szkoły/ob. ul. Szkolna	kapliczka	1900-1925
	nr 19/ ob. ul. Krośnieńska 15	figura przydrożna	1913
	nr 193/ ob. ul. Szkolna 1	figura św. Agaty	1875-1899
	obok nr 187/ ob. ul. Szkolna 32	kapliczka	1896
	ul. Krośnieńska, przy skrz Krosno- Szczepańcowa	kapliczka	k. XIX w.
	obok domu przy ul. Podskale 2a	figura przydrożna	1927
	ul. Szkolna	figura przydrożna	1906
ZRĘCIN		kościół parafialny	1878
		młyn	1890-1910
	cmentarz	kaplica grobowa I	1900-1925

	cmentarz	kaplica grobowa	1880
	nr 201/ ob. ul. Kamieniecka 7a	kapliczka	1850-1875
	nr 209/ ob. ul. Szkolna 14	kapliczka	1899
		dom „rządcówka Klobassów”	2 poł. XIX w.
	obok kościoła	stara plebania	2 ćw. XX w.
		cmentarz rzymskokatolicki	
ŻEGLCE	obok nr 148	kapliczka	1898
	nr 220	kapliczka	1890
	Żeglce-Zręcin	kapliczka	1800-1850
	obok domu nr 27	kapliczka	1893
	obok domu nr 83	kapliczka	1814
	obok domu nr 169	kapliczka	1 poł. XIX w.
	nr 190 Żeglce-Zręcin	kapliczka	1875-1899

11.2. Wykaz stanowisk archeologicznych w układzie alfabetycznym zlokalizowanych na obszarze gminy Chorkówka, na podstawie badań powierzchniowych realizowanych w ramach programu badawczego Archeologiczne Zdjęcie Polski.

L.p	Miejscowość	Nr stan. w miejscowości (nr na obszarze)	Obszar AZP	Rodzaj stanowiska	Chronologia	Uwagi
1.	Bóbrka	1(106)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Średniowiecze	
2.	Bóbrka	2(107)	112-73	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
3.	Bóbrka	3(108)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje Wczesne średniowiecze	
4.	Bóbrka	4(89)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Późne średniowiecze	
5.	Bóbrka	5(90)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
6.	Bóbrka	6(109)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesne średniowiecze	
7.	Bóbrka	7(110)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
8.	Bóbrka	8(111)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
9.	Bóbrka	9(112)	112-73	Osada	Okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
10.	Bóbrka	10(113)	112-73	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu Pradzieje	
11.	Bóbrka	11(65)	112-73	Punkt osadniczy Grodzisko Cmentarzysko kurhanowe?	Wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki Wczesne średniowiecze	Stanowisko bardzo cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Badane wykopaliskowo. Wpisane do rejestru zabytków A-27 z 1949 roku
12.	Bóbrka	12(72)	112-73	Kopiec ziemny		Brak ustalonej chronologii
13.	Chorkówka	1(88)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	

14.	Chorkówka	2(87)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
15.	Chorkówka	3(85)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Średniowiecze Okres nowożytny	
16.	Chorkówka	4(86)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit Średniowiecze	
17.	Chorkówka	5(82)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
18.	Chorkówka	6(83)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
19.	Chorkówka	7(84)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Średniowiecze	
20.	Draganowa	2(3)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
21.	Draganowa	3(4)	112-73	Punkt osadniczy	Okres rzymski	
22.	Draganowa	4(5)	112-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
23.	Draganowa	5(6)	112-73	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
24.	Draganowa	6(1)	113-73	Ślad osadnictwa	Neolit Epoka brązu/okres halsztacki	
25.	Draganowa	7(2)	113-73	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
26.	Draganowa	8(76)	112-72	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
27.	Draganowa	9(13)	113-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	
28.	Draganowa	10(14)	113-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	

29.	Faliszówka	1(93)	111-73	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
30.	Faliszówka	2(94)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średniowiecze	
31.	Faliszówka	3(95)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Wczesne średniowiecze Osada	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
32.	Faliszówka	4(96)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
33.	Faliszówka	5(97)	111-73	Osada	Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
34.	Faliszówka	6(99)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Epoka brązu Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
35.	Faliszówka	7(98)	111-73	Punkt osadniczy	Wczesne średniowiecze	
36.	Faliszówka	8(67)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit średniowiecze	
37.	Faliszówka	9(68)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu średniowiecze	
38.	Faliszówka	10(69)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
39.	Faliszówka	11(70)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
40.	Faliszówka	12(71)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit	
41.	Faliszówka	13(72)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka brązu Okres nowożytny	
42.	Faliszówka	14(73)	111-72	Osada	Neolit	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
43.	Faliszówka	15(74)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia Nieokreślony	
44.	Kobylany	1(7)	112-73	Punkt osadniczy	Średniowiecze	Stanowisko cenne z

						naukowo badawczego punktu widzenia
45.	Kobylany	2(8)	112-73	Osada	Średniowiecze/okres nowożytny	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
46.	Kobylany	3(9)	112-73	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
47.	Kobylany	4(10)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
48.	Kobylany	5(11)	112-73	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje	
49.	Kobylany	6(12)	112-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Okres rzymski Okres nowożytny	
50.	Kobylany	7(13)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
51.	Kobylany	8(14)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
52.	Kobylany	9(15)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
53.	Kobylany	10(16)	112-73	Osada	Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
54.	Kobylany	11(17)	112-73	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia

55.	Kobylany	12(18)	112-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Średniowiecze	
56.	Kobylany	13(19)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje Wczesne średniowiecze	
57.	Kobylany	14(20)	112-73	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
58.	Kobylany	15(21)	112-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
59.	Kobylany	16(22)	112-73	Ślad osadnictwa Osada	Epoka kamienia Okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
60.	Kobylany	17(23)	112-73	Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Stanowisko wpisane do rejestrów zabytków pod nr A- 109 w 1994 r.
61.	Kobylany	18(24)	112-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski Pradzieje	
62.	Kobylany	19(25)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Wczesna epoka brązu Pradzieje	
63.	Kobylany	20(26)	112-73	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
64.	Kobylany	21(27)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Okres rzymski Średniowiecze	
65.	Kobylany	22(28)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka	

					brązu	
66.	Kobylany	23(29)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
67.	Kobylany	24(30)	112-73	Osada Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod nr A-110 w 1994 r.
68.	Kobylany	25(31)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	
69.	Kobylany	26(32)	112-73	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	
70.	Kobylany	27(33)	112-73	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
71.	Kobylany	28(34)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
72.	Kobylany	29(35)	112-73	Ślad osadnictwa Osada	Neolit/wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Stanowisko wpisane do rejestru zabytków pod nr A-111 w 1994 r.
73.	Kobylany	30(36)	112-73	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Okres rzymski Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
74.	Kobylany	31(37)	112-73	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	

75.	Kobylany	32(38)	112-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Pradzieje	
76.	Kobylany	33(39)	112-73	Osada	Okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
77.	Kobylany	34(40)	112-73	Punkt osadniczy	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
78.	Kobylany	35(41)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
79.	Kobylany	36(42)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Średniowiecze	
80.	Kopytowa	1(88)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
81.	Kopytowa	2(89)	111-72			Stanowisko archiwalne. Nie posiada określonej chronologii ani rodzaju.
82.	Kopytowa	3(103)	111-73	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
83.	Kopytowa	4(102)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje Okres nowożytny	
84.	Kopytowa	5(101)	111-73	Osada	Późny okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
85.	Kopytowa	6(100)	111-73	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
86.	Kopytowa	7(75)	111-72	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu Okres rzymski Nieokreślona	
87.	Kopytowa	8(76)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit Średniowiecze	

88.	Kopytowa	9(77)	111-72	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
89.	Kopytowa	10(78)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze	
90.	Kopytowa	11(79)	111-72	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
91.	Kopytowa	12(80)	111-72	Ślad osadnictwa	Paleolit	
92.	Kopytowa	13(81)	111-72	Ślad osadnictwa	Epoka kamienia	
93.	Kopytowa	14(82)	111-72	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia.
94.	Kopytowa	15(83)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
95.	Kopytowa	16(84)	111-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
96.	Leśniówka	1(91)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Późny okres rzymski Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
97.	Leśniówka	2(92)	111-73	Osada	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
98.	Machnówka	1(20)	111-73	Osada	Późne średniowiecze/okres nowożytny	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
99.	Machnówka	2(21)	111-73	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
100.	Machnówka	3(22)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
101.	Machnówka	4(105)	112-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
102.	Poraj	2(27)	112-72	Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu	
103.	Poraj	3(28)	112-72	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu	
104.	Sulistrowa	1(1)	112-73	Osada	Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia

						punktu widzenia
105.	Sulistrowa	2(2)	112-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
106.	Sulistrowa	3(69)	112-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu/okres halsztacki	
107.	Sulistrowa	4(70)	112-72	Ślad osadnictwa	Schyłkowy paleolit	
108.	Sulistrowa	5(71)	112-72	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
109.	Sulistrowa	6(72)	112-72	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
110.	Sulistrowa	7(73)	112-72	Punkt osadniczy	Pradzieje	
111.	Sulistrowa	8(74)	112-72	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki Wczesne średniowiecze	
112.	Sulistrowa	9(75)	112-72	Punkt osadniczy	Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
113.	Świerzowa Polska	1(12)	110-73	Ślad osadnictwa	Epoka brązu/okres halsztacki	
114.	Świerzowa Polska	2(13)	110-73	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski	
115.	Świerzowa Polska	3	110-73/47 111-73/10	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Osada	Neolit Epoka brązu/okres halsztacki Wczesne średniowiecze Pradzieje Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia. Stanowisko położone na dwóch obszarach AZP. Konieczny wpis do rejestru zabytków.

116.	Świerzowa Polska	4(48)	110-73	Ślad osadnictwa	Neolit	
117.	Świerzowa Polska	5(1)	111-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Epoka brązu Okres rzymski Pradzieje	
118.	Świerzowa Polska	6(2)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje Późne średniowiecze	
119.	Świerzowa Polska	7(3)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
120.	Świerzowa Polska	8(4)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje Późny okres rzymski	
121.	Świerzowa Polska	9(5)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
122.	Świerzowa Polska	10(6)	111-73	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Wczesna epoka brązu Okres rzymski Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia Konieczny wpis do rejestru zabytków.
123.	Świerzowa Polska	11(7)	111-73	Osada Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Okres rzymski Wczesne średniowiecze Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
124.	Świerzowa Polska	12(8)	111-73	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski Średniowiecze Pradzieje	
125.	Świerzowa Polska	13(9)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres rzymski Średniowiecze	
126.	Świerzowa Polska	14(12)	111-73	Osada	Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
127.	Świerzowa Polska	15(11)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
128.	Szczepańcowa	1(13)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	

129.	Szczepańcowa	2(14)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres nowożytny	
130.	Szczepańcowa	3(16)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit/wczesna epoka brązu	
131.	Szczepańcowa	4(15)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje średniowiecze	
132.	Szczepańcowa	5(17)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
133.	Szczepańcowa	6(18)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
134.	Szczepańcowa	7(19)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Średniowiecze	
135.	Zręcin	1(29)	111-73	Ślad osadnictwa	Epoka brązu Wczesne średniowiecze	
136.	Zręcin	2(30)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit	Znalezisko kamiennego toporka
137.	Zręcin	3(41)	111-73	Osada Ślad osadnictwa	Okres rzymski Wczesne średniowiecze Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia Konieczny wpis do rejestru zabytków.
138.	Zręcin	4(42)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średniowiecze/późne średniowiecze	
139.	Zręcin	5(43)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Okres rzymski Pradzieje Średniowiecze	
140.	Zręcin	6(44)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Wczesne średniowiecze Pradzieje Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
141.	Zręcin	7(45)	111-73	Punkt osadniczy Osada	Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego

						punktu widzenia
142.	Zręcin	8(46)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	
143.	Zręcin	9(47)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Średniowiecze	
144.	Zręcin	10(48)	111-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Pradzieje Wczesne średniowiecze	
145.	Zręcin	11(40)	111-73	Punkt osadniczy	Średniowiecze	
146.	Zręcin	12(39)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
147.	Zręcin	13(35)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit/wczesna epoka brązu Epoka brązu Okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
148.	Zręcin	14(56)	111-73	Osada	Okres rzymski	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia Konieczny wpis do rejestru zabytków.
149.	Zręcin	15(57)	111-73	Osada	Epoka brązu Okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia Konieczny wpis do rejestru zabytków.
150.	Zręcin	16(58)	111-73	Ślad osadnictwa	Neolit Pradzieje Średniowiecze	
151.	Zręcin	17(38)	111-73	Punkt osadniczy	Wczesna epoka brązu	
152.	Zręcin	18(37)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Okres rzymski Pradzieje Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
153.	Zręcin	19(36)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średniowiecze	

154.	Zręcin	20(31)	111-73	Osada	Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
155.	Zręcin	21(49)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
156.	Zręcin	22(50)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
157.	Zręcin	23(51)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
158.	Zręcin	24(52)	111-73	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski Średniowiecze	
159.	Zręcin	25(53)	111-73	Ślad osadnictwa	Średniowiecze	
160.	Zręcin	26(54)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy Osada	Pradzieje Epoka brązu Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
161.	Zręcin	27(23)	111-73	Osada	Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
162.	Zręcin	28(28)	111-73	Osada	Późny okres rzymski	
163.	Zręcin	29(27)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	
164.	Zręcin	30(26)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	
165.	Zręcin	31(25)	111-73	Ślad osadnictwa	Późne średniowiecze	
166.	Zręcin	32(24)	111-73	Ślad osadnictwa	Okres rzymski	
167.	Żeglce	1(81)	111-73	Punkt osadniczy Osada	Epoka brązu Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
168.	Żeglce	2(80)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
169.	Żeglce	3(77)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Neolit Wczesna epoka brązu Okres rzymski Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia

					Wczesne średniowiecze	
170.	Żeglce	4(76)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
171.	Żeglce	5(75)	111-73	Osada	Neolit Epoka brązu/okres halsztacki	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
172.	Żeglce	6(74)	111-73	Osada Punkt osadniczy	Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
173.	Żeglce	7(78)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Neolit Epoka brązu/okres halsztacki Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
174.	Żeglce	8(73)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje	
175.	Żeglce	9(72)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
176.	Żeglce	10(71)	111-73	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy Pradzieje Średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
177.	Żeglce	11(70)	111-73	Osada Ślad osadnictwa	Neolit Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
178.	Żeglce	12(68)	111-73	Punkt osadniczy Ślad osadnictwa	Okres rzymski Średniowiecze	
179.	Żeglce	13(69)	111-73	Ślad osadnictwa Osada	Epoka brązu Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
180.	Żeglce	14(79)	111-73	Ślad osadnictwa	Pradzieje	
181.	Żeglce	15(33)	111-73	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu Pradzieje Wczesne średniowiecze	
182.	Żeglce	16(34)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego

						punktu widzenia
183.	Żeglce	17(32)	111-73	Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski Pradzieje	
184.	Żeglce	18(61)	111-73	Osada	Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
185.	Żeglce	19(62)	111-73	Osada	Pradzieje	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
186.	Żeglce	20(60)	111-73	Osada	Wczesne średniowiecze Późne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
187.	Żeglce	21(63)	111-73	Punkt osadniczy	Pradzieje Wczesne średniowiecze	
188.	Żeglce	22(64)	111-73	Osada Ślad osadnictwa	Późny okres rzymski Wczesne średniowiecze	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia
189.	Żeglce	23(65)	111-73	Ślad osadnictwa Punkt osadniczy	Pradzieje Średniowiecze	
190.	Żeglce	24(66)	111-73	Ślad osadnictwa	Wczesne średniowiecze	
191.	Żeglce	25(67)	111-73	Ślad osadnictwa	Wczesna epoka brązu Wczesne średniowiecze	
192.	Żeglce	26(59)	111-73	Ślad osadnictwa	Paleolit schyłkowy	Stanowisko cenne z naukowo badawczego punktu widzenia